

בירור הלכה

בענין השוכח לומר ועל הנסים ונזכר לפני שם השם בחתימת הברכה

מאת המד"א וחבר הבד"צ
הרב יוסף ישעי' ברוין שליט"א

א. הנה, פשוטות לשון הטושו"ע (סתפ"ב ס"א) וכל הפוסקים, שהשוכח לומר ועל הנסים (בתפלה או בברכת המזון) ונזכר לפני שם השם שבחתימת הברכה, אינו אומר במקום שנזכר, כ"א שחוזר ואומר במקום הראוי (והיינו בתפלה – לפני "ועל כולם", כנוסח רוב הסידורים, ובברהמ"ז – לפני "ועל הכל") וממשיך משם.

ואף גם כשהזכיר כבר כמה שמות בנוסח הברכה (ובפרטיות: בתפלה, בברכת מודים – הא"ל ישועתנו וכו' הא"ל הטוב, וכן בברכת המזון, בברכת הארץ – ועל הכל ה"א וכו' וברכת את ה"א – לית לן בה^א).

וכ"כ להדיא בלקט יושר (ע' 152). אלא שלדידי' מחזירין אותו גם לאחרי סיום הברכה, כל שלא עקר רגליו). וכ"כ בפמ"ג (סי' קיד בא"א סק"ח). והב"ד להלכה במשנ"ב (שם בבה"ל ס"ו ד"ה במקום). וכ"ה בחי"א (כלל כד ס"ח). וכ"מ בדה"ח (סל"ג סקפ"ט. שם סקצ"א. ועד"ז שם ספ"ח סק"ג). קצשו"ע (סי' קלט סכ"א). וראה גם כה"ח (סר"ח סקס"ז). וכך סתם בלוח כולל חב"ד בענינו. וכ"ה בכל הסידורים (כולל סידור רוטטוב, תהלת השם וכו'. וראה הגהות לסידור רבינו הזקן (ע' ז) לשינויים אחרים שבקטע זה^ב). איברא, שבסידורים הישנים הוקפו המלים הא"ל ישועתנו וכו' במוסגר. ושקו"ט בזה בכ"מ. ועפ"ז

הבאה), אף שנז' שם השם, הן מיד לאחרי ועל הנסים, והן סמוך לחתימת הברכה. ודוחק גדול לומר שהוא דיגרא דלישנא בשו"ע, ולא דק. וראה בשו"ת אוהב משפט (דלקמן בפנים).

ב) ולהעיר, על דבר פלא, שבסידורים שלנו, אף שנתפרש הדין בתפלה שחוזר בנזכר לפני חתימת הברכה, עכ"ז לא נתפרש כלל הדין בנוגע לברהמ"ז, כ"א בסתמא שאין מחזירין אותו. וכן בסידור אדה"ז, כ' בברהמ"ז שאין מחזירין, ולא הזכיר כלל שבנזכר לפני השם שבחתימת הברכה חוזר (או שאומר שם). וכ"ה בשו"ע שלו (סי' קפז ס"ח). (אלא שאי"ז קושיא כ"כ, דלא נחית אדה"ז לפרט בדבר הפשוט. ומה גם שבתפלה לא הזכיר כלל דין השוכח. והנמצא אצלנו בסידורי חב"ד

א) וגם את"ל שבנוסח הטור ליתא לתיבות הא-ל ישועתנו, ואכן ליתא לתיבות הנ"ל בסידור רע"ג ובאבודרהם –) במחז"ו ג"כ ליתא. אבל נמצא הוא בכמה כתי"ד מחז"ו, וראה סידור צלותא דאברהם במקומו), ודלא כנוסח הרגיל, כולל נוסח אשכנז (שהוא ע"ד נוסח הטור)* – הרי בשו"ע, שנוסחתו בד"כ כנוסח הספרדים, העתיק ג"כ כל זה. ואפי' נאמר בדוחק שגם בנוסח השו"ע ליתא לתיבות הנ"ל – הרי מל' השו"ע מובן בפשוטות שכ"ה גם בברהמ"ז (וראה בהערה

* ולהעיר שלמרות שהטור מנה התיבות בנוסח כל הברכות, לא הזכיר מנין התיבות בג' ברכות אחרונות. והוא פלאי. אמנם, זאת מצאנו ראינו, שלחשבונו מוני התיבות מחכמי אשכנז (ראה פ"ל סדר התפלה להרוקח) ודאי גרסינן לתיבות הנ"ל. וכ"ה ע"פ החשבון באר"ח ובכלבו ה' תפלה. וראה תפלה לדוד עמאר שטי"א.

בית דין צדק דק"ק קראון הייטס | לה

מקום לדחות הנ"ל. אלא שבהגהות הנ"ל (ע' יד. יז. לח) הובא שיש להשמיט החצע"ג).

שאינן חובה להזכיר. וראה גם בשלחן שלמה שבהערה הבאה. וכ"ה גם בדבר שא"ב הזכרת שם, כשהוא ממנהגא בעלמא – ראה להלן (הערה יא), דמורינו ל' לכתחילה שלא לחזור.

וראה בס' הנייר (הל' חנוכה) דס"ל שחוזר בתפלה כל שלא עקר רגליו (וכדעת כמה ראשונים בזה), ושוב כ' שבברהמ"ז אינו חוזר כלל. ועכצ"ל בטעמא דמילתא כנ"ל. והה"נ לדין שחוזר לפני סיום הברכה, שבברהמ"ז אין לו לחזור.

[ולהעיר עוד בהחילוק בין ההזכרה בתפלה שהיא בברכת הודאה, ומתאים לגוף ועיקר החפצא דחנוכה שקבעום בהודאה (כפירש"י שבת כד, א ד"ה מה תפלה: דהא כולה מילתא דחנוכה עיקרה להודאה נתקנה), והיינו לא רק בגדר הזכרת מעין המאורע גרידא (ראה להלן במילואים (א). ושם שיל"ע בנוגע לפורים), משא"כ בברהמ"ז שמזכירין בברכת הארץ, אף שנקראת ג"כ ברכת הודאה, אבל עיקרה ברכה על הארץ, וה"ז ע"ד מעין המאורע בכלל. וראה שו"ת אבנ"ז (שבמילואים שם) סק"א וסק"ה].

אלא, שכ"ז איננו שוה לנו, שדבר שכזה הו"ל להפוסקים לפרושי בהדיא, ואין בכוחנו לחדש חילוק חדש שלא נזכר בפוסקים. ואדרבה, כיון שלש' הראב"ה מחזירין אותו בברהמ"ז דוקא, דלדידי חמירא מתפלה דשויוה חובה, ולכמה פוסקים (ראה מג"א סתרצ"ה סק"ט. ט"ז סתרצ"ג סק"ב) בפורים (משא"כ בחנוכה) מחזירין אותו בסעודה ראשונה שאוכל בו ביום, אין סברא לחדש מחלוקת מן הקצה אל הקצה, שלדין קיל ברהמ"ז יותר מבתפלה. (ולהעיר בלשון השו"ע סתרפ"ב (משא"כ בטור), שמקדים דין ברהמ"ז לפני תפלה).

[ולהעיר גם ממש"כ כמה מהאחרונים (ראה שע"ת סי' קפח סק"ג בשם באר יעקב, והובא גם במח"ב שם סק"ג. הגהות נתיב

סק"ח. חקרי הלכות ח"ז על אתר. שערי תפלה ומנהג (אשכנזי) סני"ט. אבל באמת י"ל (אף שדוחק קצת), שכוונת אדה"ז שאין מחזירין אותו, אבל אומרו במקום שנזכר, וכפי שהבין הפמ"ג בל' המחבר, וכדלהלן בהערה פ' "מחזירין").

הוא תוספת מאוחרת, וכנ"ל בפנים. ומה שרק בברהמ"ז פירט אדה"ז הדין – כ"ה בסידורו בכלל, שלא נכנס לפרטי דין טעויות ושכחה בתפלה, משא"כ בברהמ"ז ואולי בא לשלול דעת הפוסקים שבברהמ"ז חוזר, כדלקמן).

ובאמת, המעיין יראה שגם אצל כמה מהפוסקים לא נתפרש כ"כ בפרטיות ד"ז בנוגע לברהמ"ז (אף שבראשונים שקו"ט בכמה פרטים בזה) – ראה לדוגמא רמ"א סוסי' קפז. (בסתרצ"ג ס"ב – י"ל שסמך אדלעיל בסתרפ"ב. וכצ"ל בדעת השו"ע סתרצ"ה ס"ג). דה"ח סל"ג סקפ"ט. סרט"ו סק"ב. חיי"א כלל קנד סל"ט. כלל כד סכ"ד. [וגם בלשון השו"ע סתרפ"ב – י"ל **בדוחק** שדין חזרה לפני חתימת השם קאי רק על תפלה].

ולכאוף מקום לומר בדא"פ, שכיון שבברהמ"ז מלכתחילה א"צ להזכיר, ורק אם בא להזכיר (שבת כד, א)*, פשוט שא"צ לחזור (ראה ריטב"א שם), וממילא לא הטריחוהו לחזור אפי' בלא סיים הברכה**.

ויתירה מזו, שיל" שאין לו לחזור, בכדי שלא להזכיר שם השם שלא לצורך, כיון

* ואף שרמב"ם ובטושו"ע לא הובא ד"ז להלכה (ראה פתה"ד על העיטור הל' חנוכה סקמ"ט) – כ"ה בכמה ראשונים. והובא להלכה בב"י או"ח סי' קפז בד"ה ומ"ש אם שכח. ועיי"ש בד"ה ובחנוכה. וכ"כ במג"א סי' קפח סק"ג וסוסק"ח ובשו"ע אדה"ז סי"ד וסי"ז. וראה מג"א סתרצ"ה סק"ט. אבל להעיר מג"י רבינו חננאל בגמ' שם. ובכס"מ ולח"מ ברכות פ"ב ה"ו שהרמב"ם הכריע כירושלמי שהוא חובה. וראה ראש יוסף שבת שם ד"ה אמר רב ששת. וכע"ז הוא במאירי שם. או"ז ששכ"ז. וראה גם ברא"ש שבת פ"ב סט"ו, שלמסקנא י"ל דצ' להזכיר גם בברהמ"ז. אבל ראה בקיצור פסקי הרא"ש. וראה פ"ח סתרפ"ב סק"א.

** וי"ל דוגמא לדבר: הזכרת טל בקיץ, שגם ע"ז אמרו (תענית ג, א) אם בא להזכיר מזכיר, ובלא הזכיר טל בקיץ אין מחזירין אפי' לא סיים הברכה (מג"א סי' קיד סק"ד. אדה"ז שם ס"ג). כיון שאין חיוב כלל לאומרו (מג"א שם. וראה משנ"ב סי' קכז בבה"ל ד"ה אומר).

ועוד להעיר, שאפי' בחורף, כשהזכיר טל ולא גשם, א"צ לחזור אפי' לא סיים הברכה (שו"ע אדה"ז סי' קיד ס"ו. וכ"מ בב"י שם ד"ה ומ"ש רבינו וכתב. ודלא כפמ"ג שם בא"א סק"ח), אף שתיקנו להזכיר גשם, ומדוע לא יחזור, ומההכרח ליישב באיזשהו אופן ע"ד ובדוגמת הנ"ל. (וראה תורת חיים סופר

ב. אמנם, הגרא"ח ע"ה נאה העיר בקובץ יגדי"ת (גל' א (יז), ירות"ו), ושוב נדפס בקצוה"ש הערות למעשה (שי"ל לאחרונה – ע' קטז (ועיי"ש ע' נו)), שאף שיותר נכון לומר על הסדר, אבל במקום שיש הזכרת שם, למה להיכנס לספיקות, ולכן יאמרנו במקום שנזכר. והוא עפמ"כ בכע"ז במט"א (סתקצ"ט ס"ז (בשכח ותודיענו)). ועו"ש סתקפ"ב ס"י (בשכח וכתוב לחיים)). ודלא כפמ"ג (שם בא"א סק"ד. וראה שד"ח מערכת ר"ה ס"ג סק"ג. וכוותי' דהפמ"ג פסק במשנ"ב שם סקט"ז. וצ"ע בערוה"ש שם ס"ז – כמאן ס"ל). וכ"ה בב"ח (סי' קיד ד"ה וכתב אבי העזרי, לגבי מוריד הגשם. וטעמו משום הוצאת ש"ש לבטלה, ראה בארוכה לקמן. וראה ב"ח סרצ"ד ד"ה והיכא). וכ"פ בעניננו בשלחן שלמה (סתרפ"ב ס"ב וס"ג. סתרצ"ג ס"ב¹). ומצאתי כדבריו בפסקי תלמיד הרשב"א (הוצאת בלוי) דיני תפלה סי"א, שכוללו במקום שנזכר.

ג. וניחזי אנן בס"ד דעת אדה"ז בד"ז. והנה אי משום הזכרת שמות קאתינן עלה, הרי ע"פ דין אין איסור בדבר (ראה מג"א סי' קפח סקי"א. שו"ע אדה"ז שם סי"ב), אלא שלא רצו לומר שמות שלא לצורך (עיי"ש. ולהעיר גם משו"ע אדה"ז סרט"ו ס"ג במוסגר). וגם למש"כ בבגדי ישע (שם, והובא במשנ"ב סי"ב בבה"ל ס"ז ד"ה ואין) שאין לומר בתורת חובה, פשוט שיש לחלק בין הנדונים, בחוזר וכופל התיבות בגוף הברכה המחוייבת². (וראה בארוכה בשד"ח שם משה"ק במאמ"ר סי' קיד סקי"ב על הב"ח שם. עיי"ש ב. וראה מה שהאריך בהערת המג"י בשו"ת אוהב משפט (עלוש) או"ח ס"ל. הנסמן בבירורי חיים סגל ח"א סי"י).

ברהמ"ז שחוזר בנזכר בין אתה להשם. וכ"ה להדיא במהר"ל הל' חנוכה. ועוד.

ג) אלא שבשלחן שלמה משמע שמחלק בין ועה"נ שבתפלה לברהמ"ז, וס"ל שבתפלה צ' לחזור ולומר ועל כולם, אבל בברהמ"ז לא יחזור כלל. וראה בהערה הקודמת. ולכא"ל צ"ל בדבריו, דבשכח בתפלה קאי בגוונא שעדיין לא הזכיר השם סמוך לחתימה. (ודוחק לומר שבנוסח שלו א"א "הא-ל ישועתנו", והרי נמצא הוא בכל סידורי אשכנז). ומ"מ צ' לחזור ולומר ועל כולם, וה"ט לכלול כל ההודאות – הנוסח שבכ"י וההודאה דועה"נ – ביחד, ואח"כ מדגל ואומר מעין חתימה סמוך לחתימה, ראה מש"כ כע"ז שם סי' קיד ס"ג ובסל' קיז ס"ד. (וצ"ע במשנ"ב בבה"ל שם שכפה"נ לא ראה ד' השלחן שלמה בנוגע לאמירת ועה"נ במקומם).

ד) והנה, הבגדי ישע כתב כך לתרץ קושיית המג"א סקי"א במה שכ' הרמ"א ס"ז שלא להזכיר יעו"י בהרחמן בשכח להזכיר של ר"ח, משום הזכרת שמות, דמ"ש משאר תחנונות ובקשות – כיון שאומרו לשם חובה. וכדבריו – ועכ"פ, כע"ז – כ"כ גם בברכת יהונתן (להרר"י

חיים שם. אורח נאמן סקכ"ט) במה שהעיר הרמ"א (שם ס"ז), מה שבחנוכה ופורים צ' להזכיר בהרחמן נוסח ועל הנסים ולא בר"ח (ראה בהערה ד), וכתבו לבאר מד"ע (ודלא כהטעם שברמ"א – כצ"ל בכוונתם, ולא לפרושי ד' הרמ"א קאתי, כאילו נאמר שמה"ט בר"ח ה"ז בגדר לבטלה כמ"ש ברמ"א. וכ"כ בשו"ת אוהב משפט. ובכמה מהם נת' כן להדיא בדבריהם) בכמה אנפי, ותורף דבריהם דהזכרת עה"נ – ובברהמ"ז – חמירא טפין].

וכאמור, בד' כמה מהראשונים מפורש שכ"ה גם בברהמ"ז, שאף שאין מחזירין, בנזכר לפני חתימת הברכה חוזר (אלא שנחלקו אם הוא רק לפני סיום הברכה, או גם לאח"ז***).

והעיקר, שפשטות ד' השו"ע קאי גם על

*** וראה בל' הארחות חיים הל' ברהמ"ז סמ"ט (וכ"ה בשו"ת הרשב"א ח"ז סתקל"ב), שי"מ שאין מחזירין רק אם סיים כל הברכה. ומ' דלדעה קמייתא גם לפני חתימת הברכה אינו חוזר. ויל"ד, שר"ל, דלדעה קמייתא אפי' כבר אמר שם השם אינו חוזר. ויותר נ', שמש"כ "כל הברכה" – היינו כל ברכת המזון. ור"ל שאם לא סיים ברהמ"ז יכול להוסיף הרחמן, כהמשך דבריו שם. וכ"מ בל' הכלבו הל' ברהמ"ז.

וכן מצינו בש"צ ששכח עננו, שפסק אדה"ז (סי' קיט ס"ה) שאם לא חתם רפאנו אומר עננו ואח"כ חוזר ואומר רפאנו. וכ"פ הב"ח (שם). וכ"ה במט"א (סת"ב ס"ח). ודלא כעו"ת (סי' קיט סק"ד) דס"ל שהוא בגדר ברכה או ש"ש לבטלה. וראה בא"ר (שם סק"ו) דאישתמיטתי ד' כל הפוסקים. ועיי"ע בד' המגי' לשו"ת אוהב משפט (שם) שכ' גם בדעת העו"ת שהוא רק להרוצה להחמיר.

(וראה בפתה"ד (סי' קיד סק"ה, הובא בשד"ח שם) ובאלף המגן (סתקפ"ב

איבשיין) כאן סק"א. ערוה"ש סי"ז. (וראה באו"א בשו"ת רב פעלים ח"ב או"ח סל"ז. שם ס"מ, עיי"ה).

המנהג פשוט. ועיי"ע בשו"ת אוהב משפט שם. ובאמת, הכי נהוג בלא"ה להזכיר של ר"ח בהרחמן גם בלא שכח, אבל לא במטבע ונוסח דיעלה ויבוא, וממילא אינו בגדר ובמקום ברכה.

ועכ"פ, דברי הבגדי ישע ודעמי' ל"ש לנדו"ד, שעיקר סברתו לאסור לומר ברכה של רשות לשם חובה, ולדעתו ה"ז אסור גם ללא הזכרת ש"ש. ואנן קיימינן השתא באומר ברכה המחויבת ממש, אלא שחוזר וכופל התיבות שבראש הברכה*, שכיון שכעת מחוייב לאומרו מחמת שלא גמר הברכה אי"ז לבטלה (ראה עד"ז בשו"ת אוהב משפט שם בשי' הב"ח. ועיי"ש שבהזכרת גשמים שאני, כיון שהוא שלא לצורך, וכדלהלן בפנים. ולפ"ז, דבריו קרובים לד' אדה"ז, שאין לאומרו שלא לצורך. ונצטרך לדחוק ולומר בל"ה הב"ח של "לא תשא" דקאמר – לאו דוקא הוא).

ואיך שיהי', סוגיין דעלמא דלא כוותי', שהרי "איסור ברכה לבטלה הוא משום הזכרת ש"ש לבטלה" (סברה"נ פי"ג ה"ד. וראה בתשו' אאמ"ר בסו"ס קדש לה' רי"ך סק"ד. וש"נ), וכשאינו מזכיר ש"ש אין כאן בית מיחוש. וגם בהזכרת שם, כשאינו אומר בברכה או לבטלה, לית לן בה. וגם

אמנם, אינהו מיירי בהזכרת שמות, ולד' הבגדי ישע אסור גם ללא הזכרת שם. וכן עולה מד' החו"ד סי' קי בבית הספק סק"כ. ובה מוכח מרמ"א כאן דלא ס"ל הכי. [ובכ"מ עירבבו בין הנושאים: הזכרת שמות בתוך ברכה המחוייבת (כבנדו"ד); אמירת נוסח תפלה שיי"ב שמות כשאינו מחוייב (כברמ"א שם); ואפ"ל ללא שמות כשאומר אדעתא דחובה (כשי' הבגדי ישע ודעמי'). ולא קרב זא"ז, ויש בזה מה שאין בזה].

* ולהעיר מכעי"ז, בטעה בקריה"ת בנגינת הטעמים (וראה אצלנו במקורות ועיונים להלכה יומית אות תרכה), כשהענין משתנה ע"ז, שחוזר וקורא, גם כשצריך לכפול שם השם (משנ"ב סי' קמב סק"ד בשם שולחן עצי שטים. וראה חיי"א כללה ס"ב. וצע"ק בהמסופר בס' למען ידעו ע' 139. ויל"ל ובפרטיות, ובנוגע למעשה שהי' – ראה לקו"ש חט"ו ע' 441 ע"ד ב' הפירושים בפסוק. ואף גם להמבואר באג"ק (ח"ד אגרת א'קד) שיש לקרות לפי טעמי הקריאה גם כשאינו מתאים לפי הפשוט – מקום להקל לאחר מעשה במקום שנחלקו בפ"ל הכתוב. וע"ד מש"כ בשע"א ש"ג סט"ו – הובא שם – לענין המקראות שאין להן הכרע. ובנוגע לשינוי שוא נע במקום נח המסופר שם – ראה ספר חיים פלאגי סט"ז סקח"י. ועיי"ע א"א מבוטשטשט מהדו"ת שם. הליכות שלמה פי"ב הע' לו).

ואכן כמה מהפוסקים כתבו לומר בהרחמן בנוסח קצר וללא הזכרת שם – ראה ארחות חיים ספינקא (כאן סק"י. סתכ"ב סק"ב) מה שהביא ממאורי אור (חלק באר שבע לט, ב. שם קטז, א) לאומרו בסוף ברהמ"ז, וכן בסוף התפלה. וראה גם כה"ח סקל"ד. שו"ת רב פעלים שם, ושכן

סקכ"ו) שהקשו בדעת הב"ח והמט"א, דהני מילי סתראי נינהו, וסותרים ד"ע, שבמק"א חששו להזכרת השמות, כנ"ל. וראה בשו"ת אוהב משפט שם ובשו"ת שמחת כהן (חאו"ח בסוה"ס – חי' לשו"ע סתרפ"ב – שלב, א ואילך) ביישוב דעת הב"ח, ושגם איהו ס"ל שאי"ב משום הזכרת ש"ש לבטלה, ול"כ רק להחמיר כשא"צ בדבר,

כבגדי ישע כאן – ראה לקמן). [וכמו"כ כ' גם שאין בק"ש חשש ברכה לבטלה (ראה במילואים (ב)).] וילה"ע גם ממשנ"ב סס"ו סקנ"ב. סי' קא סק"ד בשם החי"א כלל כד ס"ב. ועכ"פ, בנדוד, בנוגע לאמירת ועה"נ, מוכח דלא ס"ל הכי, ממש"כ (בסי' קיד בבה"ל שם) לחזור למקום הראוי. וכ"כ (סתקפ"ב סקט"ז) אפ"ל בהוספות שבעשית. וראה גם במשנ"ב סי' קכז בבה"ל ס"ב ד"ה אומר וד"ה אבל. ושם, שכשמוסיף שבח בברכתו בודאי לית לן בה. וי"ל לחלק כנ"ל בפנים, ושגם לדעת הבגדי ישע ודעמי' אין לחוש בנדוד.

איברא, שבבגדי ישע סס"ל רח מ' שגם כשכולל בתוך הברכה הוספת שבח ה"ז בחשש הנו', עיי"ש שכ' סברא הנ"ל בתור טעמא דמילתא דקיי"ל (סוסי' רח) שאין לכלול מין אחר בברכת מעי"ג. אמנם, שאני התם (ראה בארוכה דברות מרדכי שפירא ס"ט ענף ב סקי"א. ועיי"ש ענף ה סקי"ג. אלא שבחלק מהדברים שם יש להנדז. ואכ"מ), שה"ז כאילו מוסיף ברכה נוספת בתוך הברכה (שברכת מעי"ג כוללת כמה ברכות – על המח'י, על העץ וכו'), והזכרת השם הוא על שניהם**. וק"ל. וי"ל שגם החולקים על הבגדי ישע כאן, יתכן שיוודו שיש מקום לחשש כזה בכולל מין אחר

בנוגע לאמירת יעו"י בהרחמן אין חשש איסור, ורק שלא רצו לאומרו שלא לצורך, משא"כ כשיש צורך בדבר, כבנדוד"ד. (וראה גם בפמ"ג בא"א סק"י בנוגע למי ששכח יעו"י בחוה"מ, שכיון שיש ספק בדבר י"ל יעו"י בהרחמן).

וכן מוכח גם מד' הפוסקים (נוסף לד' אדה"ז) שכתבו ליישב קושיית המג"א כאן באו"א (ראה תוספת שבת בספר פלאים. ועד"ז קצת בא"א מבוטשאטש), או שכתבו מד"ע טעם אחר לחלק בין הרחמן דחנוכה ופורים לנוסח יעו"י בר"ח (נזכרו בשמותיהם לעיל הערה ב. וראה גם אפיקי מגינים סק"י. שו"ת התעוררות תשובה ח"א ספ"ז).

ולהעיר, שמצינו שקו"ט בכמה ענינים בכיו"ב בפוסקים. וגם בזה נתפשטה ההכרעה שאין מקום לחשש – ראה בארוכה במילואים (ב). ושם נתבאר ג"כ צדדי השקו"ט בעיקר הענין, קחנו משם.

והנה, אף גם המשנ"ב שהב"ד הבגדי ישע כאן, ל"כ לפסוק כך למעשה, וכדמוכח גם ממש"כ בכיו"ב במשנ"ב סתרי"ח סקכ"ט (ואולי יש לחלק. וראה גם שש"כ ח"ב פנ"ז הע' כא). וכן מוכח במשנ"ב סי' קצג סקכ"ו שבמקום ספק אפשר לזמן בשלשה (ודלא

אדה"ז סס"ד ס"ב במוסגר. וי"ל דוגמא לד", במרדכי תענית סתרי"ב בשם ראב"ה הל' תעניות (סתתמ"ו – דלקמן הערה יא) הובא בב"י סי' קיד, במי שהזכיר גשם בקיץ, עיי"ש). ועו"ל שהוא מצדו אינו מחוייב לשמוע לדבריהם לחזור, וגם אין בכחם לכופו עליו לחזור, אבל גוערין בו לתקן טעותו (או על שטעה). או"י שהוא רק גערה מועטת (כל תרוה"ד, ראה במילואים שם). וראה אורח נאמן סק"ד. וא"כ, אין שלא נפרש, באם נאמר שהפ"ל הוא שחזור ומתקן טעותו, הרי גם בזה הוא כנ"ל, אפ"ל בקרא כבר שם השם.

** ראה עד"ז במשנ"ב סי' קפח סק"ל בנוגע חתימת ברכת אשר נתן בברהמ"ז בר"ח שחל בשבת, כשלא הזכיר של שבת ושל ר"ח, שהקשה במג"א סק"ד מ"ט לא יחתום בר"ח. ולהעיר גם ממאמ"ר סי' קפח סקי"ז, שכ' לבאר דעת הסוברים שאין לחתום בשל ר"ח, שהוא מחמת דין הנ"ל שאין לכלול מין נוסף בברכה, אף דהו"ע ס"ל שאין חשש ברכה לבטלה בהזכרת שמות בברכה, וכנ"ל בפנים בתחילת דברינו. אלא

וי"א (שו"ע סי' קמב ס"א, וכהבנת הפר"ח וביהגר"א שם שחולק על הרמ"א. וראה מקו"ח שם. אבל ראה פמ"ג בא"א סק"א) שגם בטעה בדקדוק אותיות ואין הענין משתנה, שחוזר וקורא. ובפשטות, גם בזה מייירי אפ"ל כשחוזר וכופל שם השם (ראה שערי רחמים על שע"א ש"ג סקי"ח – הובא ושקו"ט בזה בשו"ת צ"א חיי"ב ס"מ. וראה שה"ש תש"ד ע' 25. אבל ראה לקו"ד ח"ב ע' 456. וכע"ז בשו"ת תשוה"נ ח"ב סצ"ד בשם הגר"ח מברסק, אבל לא נתפרש שם להדיא בנוגע לשם השם).

וגם להרמ"א (שם) שהקל בדבר (באם נאמר שנחלקו המחבר והרמ"א) – מ"מ כתב שאפ"ל בשינוי בטעמים וכשלא נשתנה הענין, גוערין בו אבל אין מחזירין. ולפי פשוטו, מה שגוערין בו הוא בשעת מעשה (ראה במילואים (ד)). ומש"כ הרמ"א שאין מחזירין – צ"ל הכוונה שאינו חוזר לאחר שכתב המשך בקריאה (שו"ת תשוה"נ – הובא במילואים שם), או כשכבר גמר הפסוק. ובאו"א, שא"צ לחזור לראש הפסוק, כ"א למקום הטעות. ולהעיר משו"ע

בית דין צדק דק"ק קראון הייטס | לט

או שהוא רק בדעת הראבי"ה ולי' לא ס"ל, ובנדו"ד מודה שיחזור (למקום הראוי).

ד. אלא שעדיין יש מקום עיון, שהרי בההוספות שבעשי"ת

שם מה, א ד"ה בענין הזימון. וראה הנסמן במורשת משה ברכות ספ"ג. ואכ"מ, וכן עונין אמן אחריו (ראה שו"ע ורמ"א סי' קצח ס"א. מג"א רס"י קצב. אדה"ז שם ס"ב), ולכן אסור לאומרו, [וא"ש שהמג"א כ' כאן לתמוה על הרמ"א, שאין איסור אפי' בהזכרת שמות בתחינות ובקשות, ובסי' קצג סק"ח כ' להחמיר שלא לזמן כשפטור. אבל ראה לקמן] – עוד זאת, שלגל' בה"ג (הל' ברכות פ"ז) הרי"ף והרא"ש (שם) לא הי' שם ספק (עי"ש דגרסי "יתבי וקאמרי" ולא "יתבי וקא מיבעיא להו". ובשו"ת פנים מאירות ח"א סנ"ז מוכח דל"ג הכי, וראה שו"ת חיים שאל ח"א סע"ה), ולכתחילה סברי רבנן דפטורים מזימון.

ועי"ל, שכשפטור מזימון ה"ז הפסק בין נטילה לברכה. ועוד טעם בדבר, שבהוספת זימון לפני ברכה ראשונה מיחזי כמוסיף על הברכה (ראה עד"ז פני' ברכות מה, א בתוד"ה אם רצו, ע"פ הטור סי' קפז שלא להוסיף לפני ברכת המזון, והובא בשו"ע אדה"ז שם ס"ה).

ועוד ועיקר, דס"ל שחובת זימון הוא לצאת מהמברך ברכת הזן, וכיון שחילוק ברכות עדיף אא"פ לזמן (ראה ב"ח סי' קצג ד"ה ומיהו. מחה"ש שם סק"ד. וראה מג"א שם מה שהוכיח מברכות מב, ב. וגם בדברי המג"א אין כוונתו שאסור לזמן זימון של רשות, כפי שהבינו כמה, אלא שאי"ז בגדר זימון כיון שאינו מוציא. וראה משנ"ב סי' קצג בשעה"צ סק"ב, דמסתברא שאי"ל לשון "נברך", כשבפועל מברכים כא"א בפ"ע).

ואיך שיהי', לרוה"פ, מותר לזמן בשלשה זימון של רשות, וי"ב משום ברוב עם, ורק בשנים אין לזמן (שבזה אין גדר ברוב עם – ראה שו"ע אדה"ז סי' קצב ס"א), וכן בעשרה כיון שיש הזכרת השם, וה"ז כבכל ברכה לבטלה.

שו"מ אריכות בכהנ"ל – וכן בכמה מהפרטים שנת' אצלנו במילואים כאן – בשו"ת הרי יהודה (יוסף) או"ח ח"א סכ"א (ועייעו"ש סט"ז וסכ"ב), ובנה אצלו ציון' לכמה פוסקים ששקו"ט בכ"ז. ובחלק מהדברים עולים דברינו בקנה אחד. ואכ"מ עוד.

בברכתו, ומה"ט. ולאידך, גם את"ל כסברת הבגדי ישע, שאין לומר בקשה של רשות אדעתא דחובה, אין הכרח לאסור לכלול מין אחר בברכתו, כיון שבלא"ה מחויב בברכה.

[וראה במילואים (ג) בהשקו"ט במי שרוצה להפסיק אמירת ק"ש באמצע, וברצונו שלא יעלה לשם ק"ש, ויקרא אח"כ. והשייכות לענינו, עיי"ש].

והנה, בגוף דברי הבגדי ישע, ילה"ע, דמה שהוכיח מזה שלא כתבו בספק ברכות שיאמר בריך רחמנא, כיון שאומרו לשם חובה ואסור גם ללא הזכרת שם – הנה, כמה פוסקים אכן כתבו לעשות כן. ועוד ועיקר, שלדעת הפוסקים (תר"י ברכות מג, א – בדפי הרי"ף. ט"ז סרי"ט סק"ב. ועוד) שצ"ל "רחמנא אלקנא", וכ"פ אדה"ז (סברה"נ פי"ג הי"ד), סרה הוכחתו. ועוד וג"ז עיקר, שדעת אדה"ז (שם), שגם באמירת רחמנא ה"ז בגדר לא תשא, וכ"כ כו"כ מהפוסקים (שו"ת רעק"א סכ"ה. ועוד. וראה בתשו' אאמור"ה הנ"ל – בארוכה. ושי"ג). ומדבריהם מוכח שכ"ה מצ"ע, ולא מטעם שנאמר אדעתא דחובה.

ומש"כ בבגדי ישע להוכיח מגמ' (ברכות מה, ב) שלא רצו לזמן על הספק, גם בשלשה, אף שאין שם הזכרת שמות, וס"ל שבנאמר לשם חובה ולשם ברכה ה"ז ברכה לבטלה – הנה, נוסף לזה שי"ל דזימון שאני מהזכרת יעו"י וכי"ב, שהוא בגדר ברכה (כל' הגמ' ברכות מז, א, וכן שם מח, ב: ברכת הזימון. וכ"מ שם (מו, א) בחשבון הברכות בברהמ"ז. וראה בהשגות הראב"ד על בעה"מ ברכות מד, א – בדפי הרי"ף. רשב"א בשמו (שם מט, א. נד, א). רמב"ן בשמו שם נד, ב. טור סי' קפח בשמו. וראה ערוה"ש סי' קצב ס"א. אבל ראה מאירי

שי"ל דס"ל שדין זה הוא מטעם אחר – מחשש הפסק או כעין דובר שקרים, וכי"ב (ראה אצלנו במקורות ועיונים להלכה יומית אות תכו. וראה אפיקי מגינים כאן סק"ח וסקי"א. ולהעיר שבשו"ת תה"ד ס"ל כ' שהוא מילתא בלא טעמא). ובעיקר דבריו, כבר קדמו באהעו"ז שם ס"ז. וראה הגהות יא"פ למג"א שם, שר"ל שיש ט"ס במג"א, ושגם המג"א בעצמו נתכוון לציון לדין הנ"ל בסי' רח ביישוב קושייתו. וראה בהגה בשו"ע אדה"ז שם סי"ג הטעם שבנדו"ד שאני, ושאפשר לחתום בשל ר"ח.

שמתקנת הגאונים (זכרנו, מי כמוך וכו') פסק אדה"ז (סתקפ"ב ס"ו) שאומרו במקום שנזכר. ודלא כפמ"ג הנ"ל. (וראה מ"מ וציונים אשכנזי לשם). ולא מסתבר כלל לומר בטעמא דמילתא בכדי שלא להזכיר שמות שלא לצורך, דבר שלא נרמז כלל בל' אדה"ז. ובכלל - טעם זה ל"ש רק לההוספה שבברכת מודים ("וכתוב"), שהרי בשאר ההוספות אין הזכרת שמות.

ולכאוף אפ"ל בדעת אדה"ז, דה"ט לפי שלא קבעו לה מקום בתוך הברכה, וכל הברכה מקומה, כמו בהזכרת גשמים (וכמ"ש אדה"ז בסי' קיד ס"ו, ע"פ הרא"ש ריש תענית), משא"כ בברכת עננו שמקומה דוקא לפני רפאנו, בין גואל לרופא (עייש"ה בל' אדה"ז. ועד"ז כתבו כמה לחלק בדעת הב"ח והמט"א - ראה קצוה"ש שם. ועוד).

אמנם, לאידך, בשכח אתה חוננתנו פסק אדה"ז (סוסי' רצד) שחוזר למקום הראוי, וצ"ע טעם החילוק. ואוי"ל, דאתה חוננתנו שאני לפי שצ"ל דוקא לפני בקשת צרכיו (כפס"ד אדה"ז שם ס"א. ובמק"א הארכנו. ואכ"מ).

ה. אבל באמת נראה, שבההוספות שבעשי"ת טעמא אחריתי איכא בגווה, והיינו דשאני עננו שאף שאין מחזירין אותו, מ"מ הוא מדינא דגמרא (ראה עד"ז בשו"ת תה"ד סי' קמד), וכל שאפשר לו לתקן טעותו עליו לחזור, וה"ז עדיין בגדר אין מחזירין (עיי"ש בשו"ע אדה"ז). ועד"ז הוא בנוגע להבדלה בתפלה. אבל בהוספות שבעשי"ת, ה"ז הזכרה שלא לצורך, כיון שאינן אלא תיקון הגאונים. (ובאמת כתבו הגאונים והראשונים בכ"מ, שמן הדין אין להפסיק לאמירתם, אלא שכבר נהגו - ראה בארוכה בהנסמן בקובץ אהל שרה (רוטשטיין, תשנ"ט) ע' תרס ואילך). וה"ז בדומה (קצת) למש"כ אדה"ז (סרפ"א ס"ב) לגבי מי ששכח לומר לא-ל אשר שבת: לא יחזור לראש הברכה בשבילו הואיל ואינו אלא מנהג בעלמא.

ובאו"א קצת, שבאמת לדעת הראשונים (תוד"ה והלכתא - ברכות יב, ב. ועוד) דס"ל שגם בהוספות שבעשי"ת מחזירין אותו כיון שהוא בגדר משנה ממטבע שטבעו חכמים, ודאי דינא הכי שחוזר לראש הברכה (ראה שו"ת איש מצליח ח"ב או"ח ס"ב ד, א)). אמנם, כיון שלהלכה אין ההוספות מעכבות, וקיי"ל שאינן בגדר מטבע שטבעו, משו"ה אומרן במקום שנזכר.

אבל בנוגע להזכרת גשמים, מלכתחילה לא איכפת לן, ובזה הוא מטעם אחר, כיון שכל הברכה מקומה, וה"ז הוספת שבח בין שאר השבחים שבברכה זו, וממילא א"צ לחזור להתחלת הברכה, ומה גם שעיי"ז מזכיר שם השם שלא לצורך. וגם אם חוזר ואומר ממשיב הרוח ואילך, שאי"ב הזכרת שמות, אין טעם בכך, כי מה שנהגו לאומרו לפני מכלכל חיים הוא רק ממנהגא, ובדבר שהוא רק מנהג אין מחזירין אותו. וד"ז הוא דין מיוחד בהזכרת גשמים (ראה בהערה ט כאן).

בית דין צדק דק"ק קראון הייטס | מא

ויש להוסיף, שבנוגע לההוספות שבעשי"ת, אאפ"ל שיש מקום מיוחד בתוך הברכה לההוספות, כיון שמלכתחילה ה"ז רק מתקנת הגאונים.

וי"ל כל הנ"ל בסגנון פשוט, שבכל ההזכרות חוזר למקום הראוי, אא"כ גוף ההזכרה הוא ממנהגא (כבהוספות שבעשי"ת), או אפי' כשהיא הזכרה המחוייבת אבל מקום ההזכרה בברכה זו הוא ממנהגא (כבהזכרת גשמים).

ז. ועפ"ז, שאני אמירת ועה"נ שהוא מדינא דגמרא, וגם לא נזכר בד"ז שלא קבעו לה מקום בתוך הברכה. ואדרבה, מקום לומר (ראה עד"ז שו"ת שמחת כהן שם) שמקומה דוקא שם, לפי שצ' לכלול כל ההודאות (ראה עד"ז בשלחן שלמה שם^ה) לפני שאומר "ועל כולם" בתפלה, או "ועל הכל" בברהמ"ז (ששם מקומו - ראה כלבו הל' ברהמ"ז. טור ורמ"א סי' קפז ס"ד. ועוד. וראה בלשון הלבוש שם: דשייכא הכא כלומר וכו' עיי"ש. ועיי"ש בא"ר סק"ז). וד"ז מתאים לפס"ד הגמ' (ברכות מט, א) שצ' שיאמר הודאה תחילה וסוף, והרי מה"ט אומרים שוב ועל הכל, כמ"ש בטור (שם). (ובמג"א (שם סק"ב) שבלא אמר תחילה וסוף מחזירין אותו. אבל ראה בשו"ע אדה"ז (שם ס"ד במוסגר)). וילה"ע גם ממ"ש אדה"ז (סרפ"א שם) גבי אמירת לא"ל אשר שבת, שלא יאמר אותו במקום שנזכר כיון שאינו שייך שם. (וראה בפמ"ג שם בא"א סק"ג). ומזה מובן שצ"ל דוקא במקום ששייך שם.

ואדרבה, כשאומר עה"נ במקום שנזכר, ה"ה משנה מנוסח הברכה, וחסר במעין חתימה סמוך לחתימה.

ואף את"ל שמעין חתימה אינו מעכב, ושקו"ט בזה בכ"מ (ראה שטמ"ק ביצה יז, א בשם הריטב"א שחוזר לראש - הובא בנשמ"א כלל כח סי' ב. וראה שו"ת חקרי לב או"ח סע"ג. מעט מים ס"כ. א"א מבוטשאטש ס"ז סק"ג ובברכת אברהם לשם סקל"ט. שו"ת שו"מ מהדו"ק ח"ג סי' קע. משנ"ב סי' סו סקנ"ב. הנסמן בשו"ת יבי"א ח"ג או"ח סל"ו. ובדעת אדה"ז - ראה בשו"ע שלו סנ"ט ס"א. סי' קיד ס"ח (במוסגר). וראה הנסמן במהדו"ח סנ"ט שם) - מ"מ לכתחילה ודאי אין לשנות. [ולהעיר, שלמרות הישובים בדוחק בכ"מ בנוגע לכמה מנוסחאות הברכות בענין זה - החמיר אדה"ז בסידורו בכ"מ שיהא בנוסח הברכה מעין חתימה סמוך לחתימה שלא מדוחק]¹.

רק כשאומר על הנסים. ויומתק לפמשנ"ת. (אבל במס' סופרים פ"כ ה"ה הוא לפני חתימה ממש. וה"ט דס"ל שאין להוסיף באמצע הברכה - ראה נחלת אריאל שם). ועד"ז בברהמ"ז: נודה לך ה"א על שהנחלת כו' ועל שהוצאתנו כו' ועל בריתך כו' ועל תורתך כו' ועל חוקיך כו' ועל חיים כו' ועל אכילת כו', ולאחכ"ז ועל הנסים, ומסיים: ועל הכל.

1) אלא שבחנוכה בשכח בתפלה (משא"כ בברהמ"ז) - אין כאן בית מיחוש כיון

ה) כמודגש גם בנוסח הברכה: מודים וכו' על חיינו כו' ועל נשמותינו כו' ועל נסיך וכו' ועל נפלאותיך, ולאחרי כל ההודאות מוסיף: על הנסים (ובפרט לנוסח דידן - ועל הנסים בתוספת וא"ו), ומסיים: ועל כולם. וכ"ה גם להנוסח (ראה אבודרהם סדר תפלות חנוכה. וכ"מ ברמב"ם סדר תפלות לכל השנה. ועוד. וראה שומר ציון הנאמן גליון מא - פב, ב) שמקומה הוא לפני הטוב כי לא כלו כו'. ולהעיר שבנוסח שברמב"ם (בכתי"י) הוספת "ועל כולם" הוא

ואף גם אם ירצה לחזור אח"כ ולומר מעין חתימה – הנה נוסף לזה שא"כ יזכיר שוב ש"ש שלא לצורך, ולא הועילו חכמים אלה בתקנתם, עוד זאת, שעדיין משנה קצת בנוסח הברכה שטבעו חכמים (ראה שו"ת שמחת כהן שם).

ז. ולהעיר, שאפי' בנוגע להזכרת גשמים שאומרו במקום שנזכר – כתבו בכ"מ (צל"ח ברכות כט, ב ד"ה טעה. משנ"ב סי' קיד סקכ"ט. שם קיז סקט"ו. וכ"מ בדה"ח פל"ג סע"ט) שצ' לחזור ולומר מעין חתימה סמוך לחתימה. ואין לנו הכרח בדעת אדה"ז בענין זה. וראה בשו"ת שמש ומגן (או"ח ח"ג סל"ח) שר"ל בדעת אדה"ז שמוסיף ואומר מעין חתימה סמוך לחתימה^ז.

ובנדו"ד, בנוגע לאמירת ועה"ג, גרע טפי, כיון שההפסק הוא במטבע ארוך, שי"א שבהפסק של כמה תיבות בין מעין החתימה לחתימה לית לן בה. וכ"מ גם דעת המט"א (סתקפ"ב שם). וכפי שפי' דבריו בקצוה"ש (שם). [וילה"ע מזה שאין מזכירין ועה"ג במעי"ג לפי שאי"ב הודאה (הגמ"י ברכות פ"ג בשם שו"ת מהר"ם מרוטנבורג (ד"פ ס"ע)), וגם אחרי "ונודה לך", שאין להפסיק בין סמוך לחתימה לחתימה – ראה לבוש סר"ח סי"ב (ויל"פ בכוונתו באו"א קצת. אבל כ"מ שפי' בכוונתו במחה"ש סר"ח סקי"ח). א"ר סתרפ"ב סק"ב (עד"ז). וראה שו"ת יבי"א ח"ג או"ח סל"ו].

ז) אולם, לכא' ממשמעות דברי אדה"ז בנוגע להוספות שבעש"ת נ' דלא איכפת לן מזה, שהרי בנוגע להוספה בברכת שלום ("ובספר חיים") ודאי שצריך לחזור למקומו, כיון שמקום ההזכרה הוא בחתימת הברכה ממש (כמ"ש הטור סתקפ"ב שסמוך לחתימה מוסיפין לומר בספר. וכמדומה ברור שכ"ה ברוב ככל הנוסחאות), וא"כ עכצ"ל דקאי בשאר ההוספות, והרי רוב ההוספות – זכרנו ומי כמוך – נאמרות מיד בסמיכות לנוסח מעין חתימה שסמוך לחתימה*, וא"כ מאי קמ"ל שאומרו במקום שנזכר, אם נאמר שבלא"ה צ' לחזור ולומר מעין חתימה סמוך לחתימה. ודוחק לומר דקאי רק בנוגע לאמירת "וכתוב".

ויש לדחות, שר"ל שא"צ לחזור לראש הברכה. ועוד זאת, דקושטא קאמר שמצ"ע א"צ לחזור לאומרו במקומו, אף שברובם ככולם דההוספות חוזר למקומו מטעם אחר, אלא שלמעשה נפק"מ רק בנוגע לאמירת "וכתוב".

* ולהעיר מדעת הריטב"א הל' ברכות פ"ו סי"א (ובהערת המהדיר לשם) שגם זכרנו נאמר סמוך לחתימה אחרי מלך עוזר וכו'. וע"ד המובא במס' סופרים שבהערה הקודמת לענין על הנסים.

שמסיים "להודות ולהלל לשמך הגדול", שהוא מעין החתימה. וכ"כ בקצוה"ש שם. וכש"כ לנוסח הספרדים – ומקורו בסי' רע"ג, וכע"ז במס' סופרים שבהערה הקודמת (אבל שם הוא בסיום הברכה ממש סמוך לחתימה, כנ"ל שם) – שמסיים בשניהם בברהמ"ז ובתפלה, הן בחנוכה והן בפורים: ונודה לשמך הגדול סלה. וכ"ה בשנו"ס שברמב"ם סדר תפלות לכל השנה (הוצאת פרנקל).

אבל ברוקח סרכ"ה כ' שלא לומר נוסח הנ"ל. וכ"מ בתוד"ה פסק – מגילה ד, א. ועוד.

[ולהעיר מטור סי' קפז שי"א כן (עכ"פ נוסח כע"ז, ותלוי בשינויי נוסחאות שם) בכל ברהמ"ז סמוך לחתימה, וש"א צ' לאומרו. ובלבוש שם שטועים הם ומשנים ממטבע שטבעו חכמים. ומדבריו מ' קצת דלא יצא יד"ח. אבל עד"ז הוא באו"ז הל' סעודה סי' קעט. וכ"ה גם בפ"י סדר התפלה לרוקח בנוגע לכל ברהמ"ז, אף ששולל אמירתו בעל הנסים. ואולי הא בהא תליא].

ועדיין י"ל, שגם בחנוכה שמסיים כנ"ל (או לנוסח הספרדים בכלל), אין לשנות ממה שטבעו חכמים.

ח. ויש להוסיף בכ"ז, ובהקדם, שבכ"מ כתבו לבאר שאמירת ועה"נ אינה (רק) בגדר הזכרת מעין המאורע¹¹, כ"א היא (גם) מגוף ועיקר תקנת חכמים שקבעו בהודאה, ומדין פרסומי ניסא – ראה בארוכה במילואים (א) – ומכיון שכן, בנוגע לענייננו, אף את"ל דלא ככל דברינו לעיל, מ"מ מידי ספק לא יצא, וכיון דלא ברירא לן מילתא בעיקר תקנת חכמים בגדר הזכרת עה"נ, וכנ"ל מה שביארו בגוף הגדר דהזכרה זו, אין לנו לחדש מד"ע שבכל הברכה מקומה, ואדרבה. וק"ל. ולא מצינו כן להדיא רק בנוגע להזכרת גשמים, ואין לך בו אלא חידושו (ראה עד"ז בביורו הלכה זילבר סי' קיז סקט"ו).

ובסגנון אחר, שגם בהזכרת גשמים פשוט שא"צ לאומרו במקום שנזכר דוקא, ויכול לחזור ולאומרו על הסדר אם רוצה (ראה בהערה יא). ואף גם כאן שישנם כמה שמות בנוסח הברכה (משא"כ בהזכרת גשמים), הרי ע"פ דין ודאי אין חשש לחזור ולאומרו על הסדר, וכנ"ל שאין שום סרך ושמץ איסור באמירת שמות בנוסח הברכה, וכל שיש צורך בדבר עבדינן הכי (ראה הערה ד כאן בארוכה. ועיי"ש מד' הפמ"ג בנוגע למי ששכח יעו"י בחוה"מ), וא"כ במקום ספק י"ש להורות כן (וראה בשו"ת אוהב משפט שם בסופו עד"ז, ושל"ש לומר בזה סב"ל).

והעיקר, שכנ"ל, כך סתימת השו"ע ושאר הפוסקים. וקו"ל בכללי הפוסקים שבתראי דרכם לפרש, ובדבר הרגיל הו"ל לפרושי בהדיא, ואין להוציא דיוק מד' פוסק בענין אחר, וסוגיא בדוכתא עדיפא. ומכיון שאין לנו הכרח בדעת אדה"ז בד"ז, אין ספק שלנו מוציא מידי ודאו של הפמ"ג ושאר הפוסקים שנגררו אחריו. וראה משנ"ב (סי' קיד בבה"ל שם), שבנוגע לועה"נ **לכו"ע** צ' לאומרו על הסדר.

ובשו"ת אוהב משפט ושמחת כהן (שם ושם) האריכו למעניתם, שגם להב"ח והמט"א – בועה"נ חוזר למקום הראוי, ורק כשאי"ב צורך חששו להזכרת ש"ש (כנ"ל). ובאמת, כ"מ להדיא מד' הב"ח (סרצ"ד שם). [ובלא"ה, ראה גם שו"ת דברי יציב (או"ח סרי"ג), שמש"כ במט"א (סתקצ"ט), קאתי עלה מטעם אחר, ולא (רק) משום הזכרת השם].

ט. וככל הדברים והאמת האלה, כ"ה במי ששכח להזכיר מעין המאורע בברכת מעין שלש, ונזכר לאחרי שאמר שם השם סמוך לחתימה ("כי אתה ה' טוב ומטיב"), ולפני החתימה, שחוזר

ממש"כ "מחזירין אותו", משא"כ בנזכר לאחר החתימה שכ' שאומר במקום שנזכר. וראה צ"ח ברכות שם.

ולהעיר שמל' השו"ע סי' קיד ס"ו (ובשו"ע אדה"ז שם – ס"ז) מוכח שפי' "מחזירין אותו" בכלל – היינו שאינו אומר במקום שנזכר. וראה גם מאמ"ר הנ"ל בפנים. ועפ"ז מובן גם בנוגע לאמירת ועה"נ שנפסק הדין בפשטות שמחזירין אותו כל שלא סיים הברכה, שהכוונה כנ"ל.

ח) ע"ד הזכרת יעו"י בר"ח. וגם בזה פסק בדה"ח (סל"ג סע"ט. ודבריו הועתקו בשלימות בסידורי חב"ד במקומו לפני יעו"י) בשכח ונזכר קודם חתימת הברכה שחוזר ואומר ותחזינה (וכ"ה במרדכי ברכות פ"ד סצ"ח בשם ראבי"ה. אלא שלראבי"ה גם בהזכרת גשמים חוזר למקום הראוי – ראה בהערה ט ובהערה יא כאן השקו"ט בדעת הראבי"ה).

וכ"נ מפשטות ל' השו"ע סת"ב ס"א

למקום הראוי. (וכ"כ בשש"כ (פנ"ז הע' לד), ושם הוא מטעם אחר, משום מעין חתימה סמוך לחתימה. אבל אי משום הא, תיסגי במה שאומר "ונודה לך וכו'". אבל לדברינו צ"ל שם בדוקא, כי שם מקומו (ראה ב"י או"ח סר"ח ד"ה וצריך להזכיר בשם התשב"ץ), לפני כי אתה כו' המכוון לברכת הטוב והמטיב (טור שם). וראה שו"ת רבבות אפרים (ח"ג סי' קל). והנה, בא"ר (סר"ח סק"כ) שבכה"ג אינו מזכיר כלל מעין המאורע, שה"ז כנזכר ששכח מעין המאורע בברהמ"ז אחרי שפתח בהטוב ומטיב. (ולשיטתו קאזיל, שבאמת צ"ל מעין המאורע לפני ובנה ירושלים, עיי"ש). אבל ראה במאמ"ר (שם סקכ"ד) משה"ק עליו. וכ"מ במקו"ח (שם סי"ב בקיצור הלכות). וראה חסל"א (סק"ט ובהערות המגי'). כה"ח (סקס"ז). שו"ת באר משה (ח"ד סכ"א).

והה"נ בנוגע לשאלת גשמים, דקא חדית לן הפמ"ג (סי' קיד בא"א סק"ח. סי' קיז במ"ז סק"ג) שצ' לחזור למקום הראוי, וכ"כ בקצור שו"ע (סי"ט ס"ו), ועוד (נסמנו בגליון לוח יומי לימי החנוכה), ומפרש דשאלה שאני מהזכרה^ט – מקום לומר שכן גם דעת

להכריע במחלוקת הפוסקים בדבר שבואי לא נעלם מהם. ועוד זאת, שלפ"ז בכל ההזכרות נימא הכי, שהרי כמעט בכל מקום לא נז' בש"ס קביעת מקום בתוך הברכה, ויקשה בדעת כל הני פוסקים שכתבו בא"א. ואו"ל שדיוקו של הרא"ש הוא מל' "מזכירין", שאיפוא שנזכר בברכה סגי, משא"כ בנוגע לשאלת גשמים שאמרו "ושואלין הגשמים בברכת השנים" (כ"ה במשניות. אבל במשנה שבגמ': ושאלה בברכת השנים, והיינו ש"מזכירין" קאי נמי על שאלה). ועו"ל, דלא בא לדייק מזה שלא נז' במשנה מקום ההזכרה, כ"א קושטא קאמר, שלא קבעו לה מקום, ושאמרו בסתמא, וכוונתו רק בנוגע למוריד הגשם, שה"ע בפ"ע. והרי במשנה זו נז' גם הבדלה בחונן הדעת, וכבר נז' אצלנו, שלדעת אדה"ז בטעה בהבדלה חוזר ואומר על הסדר.

ומזה שאפשר לאומרו גם אחרי חתימת הברכה, כמו בהזכרת גשמים – אין להוכיח שלא קבעו לו מקום בתוך הברכה (וכדמשמע בהשקפה ראשונה בשו"ע אדה"ז סי' קיד שם. ועיי"כ בלבוש שם ס"ו), וכנראה בהדיא בפמ"ג שם שמחלק בין דין אמירה אחרי הברכה למקום האמירה בתוך הברכה לכתחילה.

ומוכח גם מהבנת הב"י והפרישה (סי' קיד) בש"י הראב"ה בנוגע להזכרת גשמים שאינו אומרה במקום שנזכר אא"כ חתם הברכה, ומכאן שאין הדברים תלויים זב"ז. (וראה

ט) והנה, הפמ"ג לא פ"ל טעמו (וראה פני אפרים בומבאך סי' קיז שתמה עליו).

וי"ל בכמה אנפי: דשאלה חמורה מהזכרה; שהזכרה היא רק בגדר סידור שבחיו ולא איכפת לן מקום האמירה, משא"כ בשאלה שתיקנו נוסח בקשה מיוחד (וצ"ב); שבשאלה ה"ז בו' המוסיף, "ותן טל ומטר", וכן בכל המשך הברכה הבקשות הן בו' המוסיף, ואמטו להכי מסתבר שתיקנו מקום קבוע, וקנה מקומו, וצ"ל במקום הראוי, ובסגנון אחר, שע"ז משתנה משמעות הברכה כשאומרו שלא במקומו, ובפרט להגי' "ושבענו מטובה" (ולא "מטובך") דקאי אשלפני'. ועו"ל בכ"ז. וראה גם ס' שערי תפלה ומנהג (אשכנזי) סי' סו (לענין אחר) שבי' לפי דרכו, ששאלת גשמים היא מגוף מטבע הברכה (ולהעיר משו"ת הר צבי או"ח ח"א סנ"ד בשם הגר"ח מבריסק), משא"כ הזכרת גשמים היא תוספת לגוף הברכה. (אבל ראה משנת יעקב רוזנטל תפלה פ"י ה"ח – ע' קצא ואילך. מוציא אסירים וויינפעלד בעניני חג המצות – ע' רמד ואילך. ובכ"מ עד"ז). ואיך שיהי', נאמנים עלינו דברי הפמ"ג.

ואף שהרא"ש בנה יסודו ממה שאמרו בסתמא (ברכות לג, א – במשנה) "מזכירין גבורות גשמים בתח"מ", ולא קבעו לה מקום מסויים, ועפ"ז לכאו' הה"נ בשאלה, שנזכר שם (במשנה) בחדא מחתא – עכצ"ל שהפמ"ג מצא טעם נכון לחלק, ולא זו הדרך

בית דין צדק דק"ק קראון הייטס | מה

אדה"ז י"ד" (בכ"ז (אף שבנוסח דידן איכא גם הזכרת שמות בסיום הברכה סמוך לחתימה). ורק בהוספות שבעשי"ת שהוא רק ממנהגא, ושכ' אדה"ז להדיא שאומרו במקום שנזכר (ודלא כפמ"ג – כנ"ל), הכי נקטינן. ובאמת, מפורש כן להדיא בראשונים, ברי"ו (תולדות אדם וחוה נתיב ב ח"ה)^{יא}.

השנים אע"פ שלא דברו אלא בתחה"מ מ"מ לענין זה כך שוה ברכת זו כמו זו.

ובמשנ"ב סי' קיז סקט"ו כנראה רפיא ביד' עיי"ש שאף שאומרו במקום שנזכר, מ"מ טוב יותר לחזור למקום הראוי. ולהעיר, שאפ"ל בנוגע להוספות שבעשי"ת, שאינן אלא תיקון הגאונים, כ' המשנ"ב (סתקפ"ב סקט"ז) כדעת הפמ"ג שם שיכול לחזור למקומו, אף שיש כמה שמות. [וראה עוד לעיל הערה ד בדעת המשנ"ב בענין זה]. ואו"ל, ככוונת המשנ"ב ש"טוב יותר" לומר על הסדר, כיון שאפ"ל לש"י הראב"ה דס"ל בהזכרת גשמים שחוזר למקום הראוי, אי"ז מעכב. וכדמוכח מזה שאפשר לאומרו גם אחרי חתימת הברכה (ראה בהערה הקודמת). [אלא שלהמשנ"ב למעשה עדיף שלא לאומרו אחרי הברכה ויאמרנו בש"ת, כדי לצאת לכרע].

(יא) אלא שכ"כ בשם הראב"ה גם בנוגע להזכרת גשמים, ובהא ודאי לא קייל"ן כוותי', דאנן בתר דברי הרא"ש גרירין, שחולק עליו וס"ל שאומרו במקום שנזכר.

אולם, לגופו של ענין, כבר הקשה הב"ש שם במה שלא הביא ר"ו שי' הרא"ש. ובפרט ע"פ הידוע (מג"א סי' תקנט סק"ח. ש"ך י"ד סמ"ו סק"ד. שם סי' קצ סק"א. וראה ק"א לשו"ע אדה"ז סתמ"ב סק"ה) שכל דבריו של ר"ו בנויים ע"פ ד' רבו הרא"ש, ומדוע נטה קו כאן. ובב"י כ' שאולי ל"כ הרא"ש כן בכדי לחלוק על הראב"ה, רק דרך סברא (וראה ביד יוסף שם (מו, א)). ואולי כוונת הב"י שגם לרא"ש יכול לחזור למקום הראוי, אלא שמסברא' שאפשר לאומרו במקום שנזכר.

ופשוט, שלכ"ע כוונת הרא"ש רק שא"צ לחזור ולא שאסור לחזור, וכמ"ש הב"ח (אלא דלדידי לא נחלקו כלל, כדלקמן. ועוד שלסברתו יכול לחזור רק למקום הראוי, אבל לא לראש הברכה, כיון שי"ב הזכרת שמות, משא"כ בנדו"ד באמירת ועה"ג, שגם בחזור למקום הראוי ה"ה מזכיר ש"ש. אבל כבר הובא לעיל בפנים ד' האחרונים שגם הב"ח לא נתכוון שי"ב איסור, ושבנדו"ד מודה שיחזור למקום הראוי), ואף הב"י מודה בפרט

מאמ"ר הנ"ל. שו"ת איש מצליח שם (ה, א). יד יוסף סרצ"ד ברביד הזהב סק"ה (מה, ד)).

ואכן, בב"ח (שם) הוכיח מזה דעתו שגם להראב"ה אומר מוריד הגשם במקום שנזכר, ושלא נחלקו הראב"ה והרא"ש (ראה בהערה יא). וראה בשלה"ג שבהע' הבאה דס"ל להדיא שנחלקו. אבל, להב"י ודעמי' אין כל הכרח לקשר ביניהם. והיינו, דאה"נ שבשניהם – בהזכרה ובשאלה – אומר גם אחרי סיום הברכה, אבל היינו רק בדיעבד, ולכתחילה מקומה של שאלה בתוך הברכה דוקא, ובמקומה – לפני "ושבענו" (ולא רק ממנהגא, כבהזכרת גשמים לפני מכלכל חיים). וע"ד הדין שיוצא יד"ח גם במשנה בנוסח הברכה, כל שלא שינה בעיקר המטבע. (וראה גם בהערה הבאה בד' המשנ"ב).

ולהעיר משינוי הל' בשו"ע אדה"ז, שבשאלת גשמים אחר חתימת הברכה כ' (סי' קיז ס"ה): שואלו שם ונחשב כאילו שואלו בתוך ברכת השנים. אבל בהזכרת גשמים כ' (סי' קיד ס"ז): שכל שלא התחיל בברכה שלאחר' לא נקרא סיום ברכה זו לגמרי. (ולהעיר מב' האופנים בפמ"ג סי' קיט במ"ז סק"ד). וא"ש עפכהנ"ל (ראה עד"ז שערי תפלה ומנהג שם).

[ולהעיר, שבנוסח הספרדים שאומרים ברכה מיוחדת בימי הקיץ ("ברכנו"), נהוג בפשיטות בשכח ולא שאל מטר, שחוזר ואומר נוסח הברכה ("ברך עלינו") לימי החורף, גם כשהזכיר כמה שמות, אף שאפ"ל שיוסיפו רק בקשה ושאלת גשמים במקום שנזכרו. ואפושי פלוגתא לא מפשינן. (שו"מ שיש שכתבו גם לדידהו לומר במקום שנזכר)].

י"ד) וראה מאמ"ר סי' קד סק"ב שכ' בפשטות – ובשם הטור – להשוות בין הנדונים. ולא שת לבו לחילוק זה. אבל כבר כ' כדבריו בשו"ת יפה נוף (לבן דורו דהרמ"א, שי"ל בשנים האחרונות) סי"ח (אילן שצו). שו"מ כן בס' המחלוקות לבעל שלה"ג הל' תפלה סל"ו: ונל"ד דה"ה בברכת

וראה עוד בשו"ת וישב אברהם (כלפון) (סכ"ה). רבבות אפרים (ח"ב סי' קפה סק"ט). בירור הלכה (תניינא סתרצ"ה ס"ג). קובץ העו"ב (חגה"ס תשס"ז. תבא תשס"ח). ועוד. ואכ"מ עוד.

מילואים (א) [שייך לאות ח]

בגדר אמירת ועל הנסים:

הנה, מחד גיסא משמע שאמירת ועל הנסים היא מדין הזכרת מעין המאורע, כל' התוספתא ברכות פ"ג הי"ד – הובא בתוד"ה דתני שבת כד, א. וכ"מ בפירש"י ביצה יז, א ד"ה בהודאה, ומדוייק גם ברמב"ם שלא נז' בדיני חנוכה ופורים, כ"א בהל' תפלה וברכות. וכלל חנוכה ופורים ביחד, אף שלא מצינו בפורים שקבעום בהודאה (ראה גם משנת יעב"ץ סע"ג).

אבל לאידך, יש מקום להוכיח שהיא (גם) מגוף ועיקר תקנת חנוכה, שקבעום בהודאה – ראה פירש"י שבת כא, ב ד"ה ה"ג ועשאו. שם כד, רע"א ד"ה בברכת המזון וד"ה מה תפלה. ועיי"ש בתוד"ה מהו וד"ה מזכיר. וראה שו"ת אבנ"ז או"ח סי' תקז. ולהעיר מלקו"ש חכ"ג ע' 233 הע' 37. וכן מוכח מזה שאין מזכירין אותו במעי"ג לפי שאי"ב הודאה, כנ"ל בפנים. (וראה הנסמן באוצר מפרשי חנוכה שבת כד, א ד"ה אמר רבא (ע' 306 ואילך)).

[ויל"ע בנוגע לפורים שלא מצינו שקבעום בהודאה כנ"ל. וכן בנוסח ועה"ג נזכר רק בחנוכה שקבעום להודות ולהלל. וראה כס"מ ברכות פ"ב ה"ה בטעם אמירת עה"ג בפורים דעדיפא מחנוכה. וראה שו"ת אג"מ ח"ט סמ"ט סק"ח (ד"ה והנה למה שביארתי). צי"א חי"ח סמ"ב. וי"ל שבפורים מזכירין רק משום

זה. (וראה בארוכה במאמ"ר סק"ב).

שם. והעיר מזה בהערת המהדיר לשם.

וראה במאמ"ר שם משה"ק ע"ד הב"ח. ויתירה מזו, ראה במרדכי ברכות (שבהערה ח) לענין יעו"י מש"כ בשם ראבי"ה. ומלשונו שם מ' דבדוקא הוא. וראה ראבי"ה ברכות ספ"ה ובהערת המהדיר לשם. אבל, י"ל שיעו"י שאני.

ולעניננו, איך שיהי', אין לנו להכריע נגד ד' הרי"ו, כל עוד לא מצינו בפ"י הפכו.

ולפלא קצת, בל' הראבי"ה (ברכות סי' קלא), דמשמע קצת שבברהמ"ז בנזכר לפני סיום הברכה אומר רק על הנסים במקום שנזכר. אבל נ' פשוט שלא לזו כוונתו (ובהערת המהדיר השיא דבריו לכוונה אחרת), כ"א שבחנוכה ופורים אינו מברך ברכה מיוחדת ("אשר נתן") כבשבת ויו"ט ור"ח, וכמ"ש בהמשך דבריו. ועצ"ע בלשונו שם. וכע"ז, וקרוב יותר לעניננו,

[וצ"ב קצת בד' הרא"ש, מדוע לא מורין ל' לכתחילה שיחזור למקום הראוי, כיון שסו"ס ממנהגא מקום הזכרת גשמים הוא לפני מכלכל חיים, ומאיזה טעם ישנה ממהמנהג. ואולי עדיף לן שלא יכפול התיבות בברכה מקיום המנהג. ולהעיר מתורת הבעש"ט (בן פורת יוסף תולדות – נ, א. כש"ט סל"ט) שאין לחזור התיבות שאמר בתפלה ללא כוונה].

ואולי מד' הרי"ו קצת סייעתא לשי' הב"ח (שבהערה ט), שאין הרא"ש חולק על הראבי"ה, ובא רק לפרש דבריו. (ועד"ז ובאו"א קצת כ' במקו"ח סק"ו). ובב"ח דייק כן גם מהעתקת ד' הראבי"ה במרדכי ריש תענית (סתרי"ב).

ובאמת, עד"ז כ' הראבי"ה עצמו (הל' תעניות סתתמ"ו). אבל ראה תחילת לשונו

דין מעין המאורע, אבל בחנוכה תרווייהו איתנהו בה. וע"פ מש"כ רע"ג (הובא בטור סתרצ"ג) שאומרים תחנון בפורים, והיינו שאין לו דין מועד מצ"ע כ"א אחרי קריאת המגילה (ראה מאירי ד, א. ולהעיר מלקו"ש חל"ו ע' 169. וראה שפ"א לפורים תרל"ה), ואוי"ל עפ"ז בהסברת שי' רע"ג – הובא בב"י רס"י תרצג – שבפורים א"א עה"נ במעריב, משא"כ בחנוכה, דלשיטתי קאזיל].

ויתירה מזו, מקום לומר שגדר אמירתה מדין פרסומי ניסא, והיינו שצ"ל הוספה על ההודאה שבכ"י, ובל' הרמב"ם תפלה פ"ב הי"ג: "מוסיפין בהודאה", ובשאר ההזכרות: "ואומר" וכיו"ב. אלא שקבעו חכמים שאין מחזירין אותו.

[ולהעיר משו"ת אג"מ שם ד"ה ומסתבר, שכשאינו אומר הלל מאיזה טעם מחזירין אותו. וכבר קדמו בכע"ז בדברי חבר בן חיים (ליקוטי חב"ח חי"א) שבת כד, א, שבשכח או נאנס מלומר הלל חוזר משום על הנסים. וצ"ע. ואכ"מ].

ואולי יש לקשר להשקו"ט בשבת חנוכה ושכח רצה ולא על הנסים אם אומר על הנסים כשחוזר ומברך, שאם מצד הזכרת מעין המאורע, מ"ש משאר הזכרות כיו"ב שחוזר ואומר, אבל מצד גדר הודאה ופרסומי ניסא יצא יד"ח בפעם הראשונה. ואף שעליו להזכיר אפי' באוכל כמ"פ במשך היום – י"ל שאי"ז מצד היום, כ"א מצד הסעודה. אלא שבמג"א סקי"ג (ובשו"ע אדה"ז סי"ד) כת"ש הטעם כיון שאין האמירה חובה. וראה בהערה ב בשוה"ג הא'. אבל י"ל בכוונתו ש(אם כפשוטו מאי איכפת לן שאינה חובה, הרי גם בפעם הראשונה אומרה אע"פ שאינו מחויב בדבר, ועד כדי כך שבשכח אומרה בהרחמן, ומדוע נגרע חלקה בפעם הב', (ודוחק לפרש בכוונתם שר"ל שההזכרה בחנוכה ופורים היא רק ממנהגא, ובכגון דא לא נהגו, ועדמש"כ בביהגר"א סר"ח סי"ב לגבי הזכרת מעין המאורע בברכת מעי"ג), אלא שר"ל שכיון שאינה חובה) אאפ"ל שה"ז כאילו לא בריך כלל (מדרבנן) – ראה משה"ק פמ"ג בא"א שם. וראה קצוה"ש סמ"ז סקט"ו.

מילואים (ב) [שייך להערה ד]

בסברת הבגדי ישע לחוש לברכה לבטלה כשאומר נוסח של תפלה אדעתא דחובה, גם כשאין בו הזכרת שם שמים, ועוד דוגמאות כיוצא בזה

בהערה – המסתעף מזה בענין גדר הזכרת מעין המאורע

להעיר, שכע"ז הוא בהשקו"ט בכ"מ בנוגע לגדר ברכה לבטלה באמירת ק"ש (ללא ברכותי) אדעתא דחובה, מחמת ספק, או מחמת שרוצה לאומרה ב"פ (ראה מקו"ח רס"י סז. חו"ד שם. שו"ת הצ"צ ס"ג סק"ו (ועיי"ש סק"י). ועוד) – שההכרעה אצל רוה"פ, שאין בזה שום חשש. וכ"ה להדיא בכ"מ (ראה כס"מ ק"ש פ"ד ה"ז. פנ"י ברכות

כא, א ד"ה שם בגמ' אר"י. צל"ח ברכות כ, ב ד"ה שם בגמ' זאת אומרת בסופו. שו"ת שאג"א סכ"ה. כו"פ ס"ט בפלתי סק". תיבת גמא (להפמ"ג) פ' פינחס ס"ב. הגהות הגר"י חבר לרא"ש קדושין פ"א סמ"ט. שו"ת כת"ס או"ח ס"כ ד"ה ומ"ש על מ"ש. שם ס"ל ד"ה אלא. וראה משנ"ב ס"ה בבה"ל ס"א ד"ה חוזר). ואם נפרש כוונת החו"ד (שם) שכ' לאסור, שהוא גם ע"י תנאי (וראה יד"י שם. ולכאו' כ"מ ממש"כ שספק קרא ק"ש אינו חוזר וקורא כבספק התפלל, והרי בספק התפלל מתפלל עוה"פ ע"י תנאי – רשב"א ברכות כא, א. מג"א ושו"ע אדה"ז סי' קז סק"א (ס"א). ומתוכו מוכח, לפי מה שפי' שאסור לקרוא ק"ש ולא שא"צ, דמדוע לא יאמר מספק על תנאי) – א"כ ה"ז להיפך גם מד' האחרונים (שו"ע אדה"ז סמ"ו ס"ט. הגהות רעק"א שם למג"א סקט"ז. ועוד – נסמנו אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תקי. ועיי"ש בארוכה) שבחושש שיעבור זמנה קורא ומתנה. וילה"ע לענינו מש"כ בד"ח עהרא"ש ברכות פ"א סקנ"א, לומר בשכמ"ו – כמו לאחר ברכה לבטלה – אחר פסוק שמע ישראל, בקורא ק"ש באופן שכזה, משום מדת חסידות.

[ולהעיר שגם החו"ד שכ"כ – כתב להדיא שהוא רק למ"ד ק"ש דרבנן. ובעיקר דבריו והוכחתו מדין ספק קרא ק"ש וספק התפלל – תמיהי רבה איכא בגווה, שד' הראשונים בסוגיא זו מוכיחים שלא כדבריו בכמה מהפרטים, ראה בכ"ז אור יעקב זלזניק נדרים ס"א ע"ד ואילך.

כן במש"כ שם החו"ד בתחילת דבריו, שמותר לברך אדעתא דנדבה כמה שירצה – השיגוהו האחרונים בחריפות. (ויש שכתבו שבברכת השבח או בשהחיינו לית לן בה, והדברים עתיקים). ויתכן לומר (בדוחק קצת), שגם החו"ד מעולם לא נתכוון לומר כך, וכוונתו רק על הבקשות ופיוטים שיש בהם מעין נוסח הברכה, ובכמה מהם חתימתם בנוסח ברוך אתה ה' וכיו"ב, וכמ"ש החו"ד בסו"ד. וראה בארוכה פתה"ד סרט"ו סק"ד. וכ"מ מתוס' (ברכות כט, א ד"ה מפני) שאינו אלא מגונה (וכן מדייק בנשמ"א כלל ה סק"א מד' תוס'). וראה חיי"א (שם ס"א)].

ובעיקר הענין, צ"ב הסברא שיהא בזה איסור ברכה לבטלה, ומ"ש מספירה ב"פ מספק, כמ"ש החו"ד בעצמו שם שחוזר וסופר, וכהנה רבות. והמעייין ישר תחזינה עינימו, שעיקר השקו"ט באחרונים אינו משום ברכה לבטלה, אלא משום מיחזי כשיקרא (ראה ב"ב פב, ב), בל תוסיף (ראה כעיי"ז פמ"ג סרל"ה במ"ז סק"ב), או שנראה עכ"פ כברכה לבטלה – ראה תהל"ד ס"ז. שו"ת משיב דבר או"ח ח"ב ס"ל סק"ג. [ושני נביאים הנ"ל מתנבאים בסגנון אחד, ורוצים להעמיס כן גם בכוונת החו"ד, אף שמ' סו"ד שם נוטים קצת לד' הבגדי ישע]. העמק שאלה (להנ"ל) שאילתא נג סוסק"ב. ועוד.

ועד"ז הוא מש"כ בשו"ת נוב"י מהדו"ק או"ח ס"ו, לפרש בכוונת המג"א סי' קכח סק"א, שיש איסור מצד הזכרת ש"ש לבטלה, באמירת פסוקי ברכת כהנים ע"י זר, שנתקשו טובא בדבריו –

ראה מרכה"מ מאכ"א פי"ד הי"ז. שו"ת בי"א או"ח ס"ו. כת"ס או"ח סוסי' יג ד"ה ובנדון. ועיי"ש סי"ד ד"ה ובדברינו. קרן לדוד קו"א לסכ"ד. יהודה יעלה או"ח סמ"א. שו"ת יבי"א או"ח ח"ג סי"ד סק"ח. (ולהעיר במש"כ הנוב"י בכוונת המג"א שאם האיסור מחמת ברכת כהנים גופא אין נפק"מ בין עולה לדוכן בעצמו לעולה עם אחרים – דלכאו' י"ל להנ"ל, שבעולה עם אחרים אי"ז אדעתא דחובה, ורק שלא לעבור ע"ד חבריו, משא"כ כשעולה בעצמו ויש כאן רק ברכת כהנים שלו, ה"ז לשם חובה). ורוב האחרונים פי' ד' המג"א שלא כדבריו, וכפשוטו, דקאי בברכת המצות שלפני ברכת כהנים – ראה חי' והפלאה כתובות כד, ב. ישועו"י או"ח סי' קכח סק"ב. כת"ס שם. הגהות לבו"ש למג"א שם. וגם לדברי הנוב"י, י"ל (בדוחק קצת) דקאי רק בברכת כהנים שיש איסור לזר (ולהעיר ממשנ"ב סי' קכח בבה"ל ד"ה דזר. ואכ"מ), וגם מצ"ע היא בגדר ברכה במהותה ע"פ תורה (ושו"מ עד"ז בנר שמואל (חרקובער) ס"א ד"ה ועיין בנוב"י), ולא בשאר פסוקים. ואכ"מ.

והאחרונים הרבו להקשות בכ"ז מכ"מ, ובין השאר הקשו (ראה שו"ת חלקת יואב מהדו"ת ס"א. צמח דוד (רפאפורט) על שו"ת רעק"א – הוספות לחלק התשובות סכ"ה. תוספת ירושלים ס"ע ס"א. משנת יעקב שור בברכת יעקב ברכות כא, א – ע' רכג. ועוד) ממש"א בב"ב (שם) שבמביא בכורים מספק אין איסור בקריאת פסוקים (רק משום מיחזי כשיקרא. אלא, שכנ"ל, יל"פ שז"כ החו"ד גופי'). (וראה גם משה"ק בגדולי הקודש לדע"ק יו"ד סי"ט סק"ד. אמנם, דבריו צ"ע, דהתם מיירי בקוראו שלא אדעתא דחובה).

ולכאו' ראי' אלימתא בכ"ז, משטמ"ק (ביצה ד, ב – ד"ה רב אסי) בשם הריטב"א, שבאמירת נוסח הבדלה בתפלה אין משום לא תשא. ואין לתרץ, דמיירי שאומרו ללא הזכרת השם – שהרי להבגדי ישע וחוו"ד וסייעתם גם בזה אסור. וצע"ג לחלק בין יעו"י לאתה חוננתנו. [ולהעיר מערוה"ש סרצ"ד ס"י שבשכח אתה חוננתנו יאמרנו לאחרי יהיו לרצון, ועכ"ז כ' (כנ"ל) בבי' ד' הרמ"א שאין לומר יעו"י בהרחמן, כיון שאומרו לשם חובה ויל"ע. ואת"ל, כמשנת"ל בפנים ההערה שהכוונה רק שאין לאומרו בכה"ג שלא לצורך, ולא משום סרך איסור, אולי י"ל ולחלק בין הדבקים].

ולפום ריהטא צ"ע, במה שמצינו בכ"מ במקום ספק לברך ללא שו"מ, דלכאו' לדבריהם מה הועלנו בכ"ז, כיון שמברך אדעתא דחובה. והנה בכ"מ שכתבו כן הפוסקים הוא בברכת השבח דוקא, שלכמה דעות ל"א בזה סב"ל. אבל מצינו כן לפעמים גם בברכת המצות. (וראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תקמה). וצ"ע. ויתירה מזו, שכתבו בכ"מ לומר במקום ספק אפי' בשו"מ, ובנוסח ויברך דוד וכיו"ב (ראה אצלנו בהל' יומית שם).

ועוד כתבו להקשות, דלדידהו היאך מותר לומר הרחמן בשכח עה"נ (כמפורש ברמ"א כאן). ודוחק לומר שחלקו גם בזה. ואולי

שאי"ז בגדר ברכה, ושאיני משאר ההזכרות שבברהמ"ז, שהן בגדר ברכה ולא הזכרה גרידא (ראה בשוה"ג*), או שמלכתחילה אמירת עה"נ אינה בגדר חובה (כבהערה ב בשוה"ג הא'. וראה כעי"ז בתורת חיים סופר כאן סקי"ג). ועוי"ל. גם עיקר סברת הבגדי ישע צ"ב קצת, מ"ט נימא שבאמירתו בנוסח דהרחמן ה"ז אדעתא דחובה, ולא בגדר תחינות ובקשות דעלמא. ואכ"מ.

של ברכה (ראה שש"כ פנ"ז הע' טו. ובשו"ת חשב האפוד ח"ג סס"א לא נחית לכהנ"ל).

ועפ"ז י"ל בנוגע למחלוקת הפוסקים בשכח מעין המאורע בברהמ"ז ונזכר לאחרי שאמר שם השם בברכה ג', אם יאמר למדני חוקיך, ודנו בזה מכמה צדדים (וראה במילואים (ג) בהערה. ואכ"מ). ובחי"א כלל מז סט"ז נתן טעם לדבר, בכדי שלא יצטרך להוסיף בברכה, וכנראה אתי עלה מטעם שגורם ברכה שא"צ בברכת אשר נתן. וראה גם משנ"ב ס' קפח בשעה"צ סקי"ח. ולהמבואר כאן, או"ל בישוב דעת הסוברים שאין לעשות כן, ול"ח להא מילתא – שבנדו"ז שאני (נוסף למש"כ בקצוה"ש סמ"ז בבדה"ש ס"ז, שלא התירו להפסיק באמצע ברהמ"ז כ"א במקום ברכה לבטלה, ולא להינצל מאיסור גרימת ברכה שא"צ, דקיל טפי (ראה במילואים (ג) ובהערה לשוה"ג שם). ועוד, שכיון שעושה כן לצורך בכדי שלא להפסיק בברהמ"ז אי"ז ברכה שא"צ. וגם שבשו"ט יש להקיל יותר בחשש ברכה שא"צ. וילה"ע, שטעם זה לא יכון בר"ח ובחווה"מ. ועוד שבר"ח טעם נוסף לסיים בלמדני חוקיך (אף שאין מחזירין אותו, ואין להפסיק בכגון דא ולומר למדני חוקיך, כבהערה למילואים שם), כיון שנחלקו בגמרא אם צריך לחתום בברכת אשר נתן, וסב"ל, אבל כאן יוכל לצאת אליבא דכו"ע, וע"ד ר"ח שחל בשבת שחותם בשניהם מה"ט (ראה בהערה ד בשוה"ג הב'). ועוד חילוק, שה"ז ברכה שא"צ בשווא"ת כיון שכבר אמר שם השם, משא"כ בגורם ברכה שא"צ בכלל שהוא בקו"ע, עוד זאת), שבלא"ה הזכרת מעין המאורע גדרה ברכה ולא הזכרה, אלא שתיקנו חז"ל לכתחילה לכולם בברכה אחת, לפי שלא רצו להוסיף עוד ברכות בברהמ"ז דאורייתא. וא"כ לדעת הט"ז סרי"ב סק"ג ובהעו"ז שם, וכ"פ אדה"ז שם ס"ח ובסדר ברה"נ פ"ג הי"ד (ואכ"מ), שבשתי ברכות ויכול לכולם בברכה אחת ה"ז ברכה הצריכה, ולא אמרו למעט

* ראה כעי"ז ברשב"א ברכות מט, ב ד"ה ברוך, הובא בב"ד"ה ואם טעה, שההזכרות נכללת בברכה שי"ב מלכות, וכאילו פותחת בברוך. ובשו"ע אדה"ז ס"ט: די בהזכרה לבדה בלא ברכה כיון שמזכיר בתוך הברכה. ולכא"ו מוכח כן מזה גופא שתיקנו לברך ברכת אשר נתן וכו' בשכח מעין המאורע בברהמ"ז, משא"כ בהזכרות בתפלה. אבל ראה אר"ח הל' תפלה ס' קג וכלבו ס"א. ב"י סי' קיד ד"ה כתב. ט"ז שם סקי"ב. ק"נ עהרא"ש תענית פ"א סק"ט. וראה ערוה"ש ס"ד עד"ז.

ומטו בי מדרשא בשם הגר"ח מבריסק, שמה"ט נכללו ההזכרות בברכת מעי"ג, שהיא ברכה כוללת לכל הברכות, ואין לכלול רק הנאמר כברכה בפ"ע (ע"פ תר"י ברכות יט, ב – בדפי הרי"ף. וראה ט"ז ס' קי סק"א), והרי בשכח, אומרין בנוסח ברכה, וממילא במהותה ה"ה בגדר ברכה גם בלא שכח, משא"כ ההזכרות דחנוכה ופורים, שאינן נאמרות בתוך ברכה. וכעי"ז, אבל בסגנון אחר קצת, כבר כתב בשו"ת מנחת עני ס"ב. וראה שומר ציון הנאמן גל' רטו ע' תכט. שו"ת בית אב או"ח סמ"ג. נפש חי' מרגליות מילואים לסי' קפח ס"ג. תולדות זאב שבת כד, א. שו"ת צי"א ח"ט סל"ג. וראה משה"ק בשו"ת יבי"א דלהלן בפנים ובשו"ת אול"צ פמ"ח ס"ב. ולהעיר מהשגות הראב"ד על בעל המאור (ברכות לו, א – בדפי הרי"ף) שברכת אשר נתן הזכרה היא ולא חזרה, ושם שתשלום ברכה היא.

ולהעיר מהשקו"ט בלא הזכיר מעין המאורע בברהמ"ז, להסברא שבתפלה ה"ז כאילו לא התפלל, אי הוה כאילו לא בריך כלל (מדרבנן) – ראה קצוה"ש שבמילואים (א). ויש לקשר. ואכ"מ.

ועפ"ז א"ש מש"כ הט"ז סק"ד (והקדימו בהל' ומנהגי מהר"ש סמ"ג), והובא בשו"ע אדה"ז ס"ח, שבאינו יודע נוסח ברכת אשר נתן חוזר לראש, ומ"ט לא יאמר רצה אחרי הברכה, כמו בשכח מוריד הגשם (וכדלקמן הע' ט), כקושיית המשנ"ב בבה"ל ס"ו ד"ה שנתן – כיון שמעיקרא תיקנו לומר בנוסח

מילואים (ג) [שייך להערה ד]

בענין אם אפשר להפסיק באמצע מצוה שבדיבור ולהחליט שאין ברצונו לקיימה כעת

בהערה - המסתעף מזה בענין סיום ברכה בנוסח "למדני חקיך"

להעיר, מהשקו"ט בי מדרשא (וכבר נתעורר בזה בשו"ת כפי אהרן אפשטיין סמ"ח. וראה בכע"ז הליכות שלמה תפלה פ"ז סי"ג. הליכות ישראל גוסטמן סמ"א בביאורים סקי"ז. ועוד - נסמנו אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תקי. ועייש"ע), אם אפשר להפסיק באמצע אמירת ק"ש (ללא ברכותי, וכיו"ב באמירת הלל. ונפק"מ בשכח לברך על ההלל ונזכר באמצע ורוצה להתחיל עוה"פ), ולהחליט לאומרה לאח"ז, ובדעתו שמש"א ע"ע אינו עולה למצוה ואינו בגדר ק"ש. וכמה צדדים לשאלה זו - אי משום אין מעבירין על המצות, או ביזוי מצוה, או שאין בידו לבטל גדר מצוה בכלל, או מחמת ד' החו"ד בנוגע לאמירת ק"ש ב"פ משום ברכה לבטלה (ראה במילואים (ב)).*

ואיך שלא נאמר בהנ"ל, פשוט שבאמצע קיום המצוה בידו לחזור לראש ולתקן אמירתו שיהא כדבעי. וכמו שהוא בנוגע לקיום מעשה מצוה, שאף שלאחרי קיום המצוה שקו"ט אם אפשר לתקן שיהא באופן דלכתחילה או מצוה מן המובחר (ראה ברכ"י או"ח סער"ב סק"א. שו"ת בית הלוי ח"ב סמ"ז. פרי יצחק ח"ב ס"ל. חלקת יואב מהדו"ק או"ח סל"א. ישועות מלכו עבודת יוה"כ פ"ה ה"א. שיח השדה ס"ה. שו"ת להורות נתן ח"ו סל"ח. ועוד. וראה הנסמן באמרות משה סנ"ז), מ"מ כשלא גמר עדיין ביכולתו לתקן

לברכה לבטלה, שהכל נכלל בכלל וברכת את ה"א. וק"ל.

* וכע"ז, וקרוב יותר לענינו, השקו"ט במי שהתחיל בא"י אדעתא דברכה, אם מותר לו להפסיק ברכתו ע"י שיסיים ויאמר למדני חוקין לשם קריאת פסוק, בכדי שיוכל לענות דבר שבקדושה (ראה בא"ח ש"א ויקהל ס"י שו"ת רב פעלים ח"ד או"ח ס"ד. כה"ח סי' קיא סק"ח. שו"ת דברות יעקב ח"א סמ"ה), או מטעם אחר כיו"ב, כגון שלא כיון באבות, או בברכת הנהנין ורוצה לברך על השלימה או הגדולה. ובכה"ג עדיף טפי, מהפסק באמצע ק"ש (שבדברינו כאן), שאינו מפסיק לגמרי אלא מסיימו בנוסח של פסוק. ושרש הספק, כיון שהתחיל אדעתא דברכה. וזכר לדבר, מדין המתפלל ונזכר שהתפלל כבר, שאינו יכול לגומרה לשם נדבה כיון שכבר התחיל בה לשם חובה. וראה הנעתק להלן בשוה"ג משיעורי הגריש"א.

בברכות אלא שביכול לפוטרם בברכה אחת המיוחדת לשניהם, ה"ה הכא. אבל טובא יש לחלק, בחילוקא דרבנן. אולם, עוד איכא בגווה, והוא העיקר, שברהמ"ז דאורייתא ומעין המאורע שבברהמ"ז הוא דרבנן (ראה רא"ש ברכות פ"ז ס"כ. פי' הרשב"ץ ברכות מט, א), וא"כ אאפ"ל שהיא ברכה אחת המיוחדת לשניהם. ועוד להעיר משו"ע אדה"ז ס"ט שבמזכיר קדושת היום מיד אחר בונה ירושלים ה"ז כאילו הזכיר קודם סיום בונה ירושלים שכל שלא פתח בברכה שלאחרי' לא נקרא סיום ברכה. (ולהעיר מלבוש סי' קיד ס"ו שהזכרות בברהמ"ז אא"פ לאומרם בעצמן אחרי סיום ברכה ג' ללא ברכה מיוחדת, כבהזכרות שבתפלה (מוריד הגשם, ותן טל ומטר, יעו"י) שאומרן אחרי סיום הברכה, כיון שאינה כלולה ונרמזת בברכה שלפני). כן לה"ע מערוה"ש סי"ד שבברהמ"ז לא חשו

(וידועה הראי' מיבמות קה, א: ותירוק ומה בכך. וראה שו"ת תורה לשמה ס"א (ובהערת המהדיר במהדורת אהבת שלום). רב פעלים

יד"ח ברכה"ת, שבכ"מ במדרז"ל (דבר"ר פ"ח, ב. ועוד. ובאבודרהם סדר תפלות חול ש"ג גרס הכי בברכות כא, א) יליף עיקר החיוב דברכה"ת מפסוק זה, ויש שגרסו כן בנוסח ברכה"ת (ראה ראב"ן ברכות ס' קמב ובפ'י אבני שוהם שם. ראה"ה ברכות יא, ב. ועוד. וראה עינים למשפט ברכות שם ד"ה מאי. וראה לקמן בסיום ההערה. וידוע הפ'י (הובא בכ"מ. וכבר כתב לפרש כן בדרשה למחר"ם חביב (נד' מכת"י בס' הזכרון זכר שלמה ע' קפה)) בפסוקים שבתהלים (ק"ט, יא-ג), שלפני ברכה"ת אמר דוד "בלבי צפנתי אמרתך" – הרהור לחוד, למען לא אחטא, ורק לאחר פסוק "בא"י למדני וגו'" – ברכה"ת, אמר "בשפתי סיפתי וגו'", שאפשר לו לומר ד"ת בדיבור. ולהעיר מסדר ברכות לרמ"מ (בסופו) – הנק' גם ברכות רמ"מ, והובא כמ"פ במג"א ועוד – שבישן שינת קבע ביום, טוב לברך בנוסח: "גל עיני ואביטה וגו' בא"י למדני חוקיך". והובא משמו באור חדש על דיני ברכות (נד' באמשטרדם תל"א) כלל כז ס"ט. וכן מובא באיזהו מקומן, שבתמין נהגו לומר כן לפני אמירת ד"ת לצאת ברכה"ת. ואכ"מ]].

ואף שקרובים הדברים לבי' הנז', שסו"ס אינו נכון לתקן באופן כזה – יתכן מזה נפק"מ בכמה אנפי, כדלקמן. וי"ל עוד, בדוחק קצת, שמה שציין המג"א לסי' רו – אשלפניו קאי, על עצם הענין שאפשר לתקן ע"י אמירת פסוק.

[ואו"ל ע"ד החידוד, שמזה גופא שהצריכו שיסיים בל' הפסוק, אף שבאמירתו בא"י כבר אמר לישראל דקרא, ומאי איכפת לן במה שאמר רק חצי פסוק* (וראה משנה

שיאמר בשכמלו ולא יסיים.

ואי"ל שיאמר בשכמלו אחרי הסיום, חדא שאסור לעשות כן לכתחילה (ולהעיר משלחן שלמה סרט"ו ס"ד. וי"ל כיון שכבר נהגו). ועוד, שי"א שצ"ל מיד (ראה מקורות ועיונים שם). ועוד שיתכן שבשכמלו מתקן רק הוצאת ש"ש לבטלה ולא איסור ברכה לבטלה (להעיר משו"ת הר צבי או"ח סצ"ט. שערי שמיעה ש"ז פ"א ס"ח. אבל בשו"ת פנים מאירות ח"ג ס"ט, הביאו שם בשו"ת הר צבי, מוכח שמתקן גם הברכה. והעיר ידידנו הגרש"ד שליט"א וולפא בס' ידבר שלום ח"א ס"א, מדיק ל' אדה"ז בשו"ע סר"ו סי"ג: בכ"מ שצ' לחזור ולברך וכן כשמזכיר ש"ש לבטלה אומר בשכמלו (ועד"ז שם בסכ"ה סכ"ג), ול"כ לומר בברכה שא"צ, שבזה לא תועיל אמירתו

ומישך שייך גם להשקו"ט אם למדני חקיך הוא תיקון גמור, או שמועיל רק בשעה"ד – ראה מג"א ס' קלה סק"ח ובנו"כ (ס' פלאים תוס"ש, מחה"ש ושמן המאור שם). וראה תהל"ד סרצ"ד סק"ח. ועיי"ש סרפ"ב סקט"ז וסק"ג. שו"ת חמדת אפרים או"ח ס"ט וואילך. וכפה"ז כ"ה היפ"ל ח"ו סתכ"ב – הובא בשו"ת יבי"א ח"א או"ח סכ"ב סק"ו (ולא מצאתי אי מקום כבודו בגוף הס'). וראה גם בא"א מבוטשאטש רס"י רט. (וצ"ע, דמ' מדבריו כאילו י"ב גם גדר ברכה. ולהעיר משיחת יום כ"ד טבת תשכ"ג). וכ"כ מד"ע בב'י הגר"י פערלא לרס"ג ח"ג (מילואים ס"ב – רכז, ובאילך) שאי"מ רק בדיעבד. וה"ט, כיון שמתחילתו נאמרה בתור ברכה. ועו"ל שאין דינו כקורא פסוק ממש, כיון שלא נתכוון לצאת מצות ת"ת. וראה גנזי חיים סוסי' נא (מטעם אחר).

ולוא דבריהם, מקום לפרש בד' המג"א, שלא נתכוון לומר שאי"ז תיקון גמור או שאינו לכתחילה וכדו' – רק שבנדון דידי אינו נכון להפסיק באמצע ברכתו לאחר שעלה לתורה (שחמור מאד מי שקראוהו ואינו עולה) ולסיים למדני חוקיך, וי"ב לזול לתורה ולברכה, כיון שאי"ב צורך, שהרי לאחר שהתחיל בברכה, כשלא הי' שם כהן בשעת מעשה, ליכא מצות וקדשתו, וגם ל"ש פגמו של כהן, וכן לא החשש דאתי לאנצויי (אבל ראה לבוש שם ס"ו וס"ז, אלא דלא מיירי מאמירת למדני חוקיך. וראה שו"ת בא"מ ח"ד ס"ח).

[ועוד ראיתי למי שהעיר, דשאני התם שיתכן שבאמירת למדני חוקיך ג"כ יוצא

* אבל להעיר משו"ת אג"מ או"ח ח"ד סוסי' צג, שאמירת בא"י חמור טפי משאר ברכה לבטלה, שעכ"פ אומר השבח. ונפק"מ מזה, בשאלה המצויל, אי אריך עכ"פ לסיים הברכה באם נז' אחרי אמירתו אלקינו או מלך העולם (אבל להעיר ממקו"ח בקיצור הלכות לסר"ו שאפשר שגם בזה יאמר למדני חוקיך). שלתוס' הזכרת ש"ש לבטלה אסור מה"ת, וברכה לבטלה רק דרבנן (אף שחמור יותר משאר דרבנן דאסמכוה אלא תשא - ראה שו"ע אדה"ז סל"ד ס"ט. משנ"ב סרט"ו בשעה"צ סק"א). אבל לאידך, בגומר הברכה יעבור על איסור דרבנן בקו"ע ובכוונה (ונחתנין לשקו"ט אי התירו לו לעבור איסור דרבנן להניצל מאיסור דאורייתא). ועוד איכא בגווה, שלהדעות שבשכמלו הוא תיקון גמור (ראה הנסמן במקורות ועיונים, דלהלן בפנים ההערה) – עדיף

בית דין צדק דק"ק קראון הייטס | נג

והיינו בברכה שא"צ (וראה עוד לקמן מס' זהב שבא בשאלה בע"ז), שרק במסיים הברכה ה"ז ברכה שא"צ, משא"כ כשלא גמר ברכתו ה"ז לבטלה. ובפרט להסברא (ראה נשמ"א שם. ובשו"ת זכר יצחק ח"א סע"ז סק"י שבחושב שצ' לברך ולא היתה כוונתו לבטלה לכ"ע הוא רק דרבנן. וי"ל שלא ידך לסברתו אין סיבה שיגמור הברכה. ולהעיר מרמב"ם תפלה פ"ז ה"ט שאינו ראוי לעשות כן. ועד"ז בשו"ת הרמב"ם בלאו סרפ"ח. ואף שכל"כ בכ"מ גם באיסורים חמורים (ראה על"ז פ"א ה"ג. שגגות פי"ג ה"ו) היינו בסיפור דברים ולא בהגדרת ההלכה) שגם לרמב"ם בברכה שא"צ ל"ה רק דרבנן (וכ"ל לענינו בשו"ת רב פעלים ח"ב או"ח סל"ב ד"ה והנה. ושם מיידי בברכה אחרונה שכבר בירך, וקרי לה ברכה שא"צ, אף שהיא לבטלה ממש. אבל בנד"ד עדיף טפי, שהיא ברכה שא"צ כפשוטה. וראה משנ"ב סרט"ו סק"ח. (ובמש"כ שם בנוגע לגרום ברכה שא"צ – ה"ע בפ"ע. ובפשוטו, לא על"ז קאי המחבר שם שהוא נושא ש"ש לשוא). וראה שו"ת משנה"ח ח"י ס"ל (קצו). ומה גם לפמש"כ בחכמת שלמה סרט"ו שיעקר שיעקר האיטור בברכה לבטלה, משום דובר שקרים, אבל בברכה שא"צ י"ל דל"ש סברא זו. אבל עיי"ש שגם בספק ברכה הוא בגדר זה משום ספק שקר. (וראה גם שו"ת דברי יציב שם סק"ה שכיון שקבעו שלא לברך ברכה שא"צ ג"ז נק' דרך זולזול. ובשיעורי הגריש"א ברכות כא, א בנוכח שהתפלל שפוסק באמצע ברכה, שאם כבר אמר בא"י יסיים הברכה. וצ"ע בנדון דיד' מדוע לא יאמר למדני חוקין. ואולי טעמו, דבתפלה עדיף לעשות כן, כיון שאפשר מצ"ע להתפלל בנדבה, אף שאסור לגומרה בנדבה כשהתחיל לשם חובה. ועצ"ע.)

(וראה בעע"ז במקורות ועיונים להל' יומית הנ"ל בפנים, במי שבירך ברכת הנהנין ושכח שבירך, ולפני האכילה התחיל עוה"פ בברכה ואמר בא"י, אלא שדון הנ"ל ל"ש כ"כ לכאן, ועיקר השאלה שם מצד דיני הפסק, כיון שכבר הפסיק בין ברכה לאכילה. אלא שזו"ש שם סברא במסיים הברכה כראוי, שכיון שבתחילתה היתה ברכה לבטלה תו אינו יכול להיות בגדר ברכה המחוייבת, עיי"ש. וה"ז בדוגמת הסברא שלא להפסיק לכתחילה באמצע ברכה ולומר למדני חקין, כיון שהתחיל אדעתא דחובה, ויהי בה הפך, והוא מכות מתהפך.)

ובהיותי בזה צל"ע בהנהוג אצל כו"כ שמחמירים שלא לבטא האזכרות שבפסוקים בשעת לימוד כשאינו פסוק שלם (ראה פמ"ג סרט"ו בא"א סק"ה (להיתר). משנ"ב שם סק"ד (להיתר). ערוה"ש ס"ב (נכון להתרחק וכן נוהגים). שלחן שלמה סרט"ו ס"ד (כשאומר השם בפסוק שלם א"ע משום לא תשא). ומפי השמועה – בהתקשרות גל' רעה. ולהעיר משעה"כ תפלת ערבית דרוש א בהנהגת האריז"ל בשעת הדרוש), ולא ידך רגיל לבטא האזכרות בחלקי זההר שבתפלה, כגון כנוונא ופתח אליהו וכו' (ראה ספר המנהגים חב"ד ע' 27). וצ"ע הסברא לחלק, וכלפי לייא. ואף שפשוט שאין אמירת מאמרי חז"ל במסגרת התפלה בגדר אמירה אדעתא דחובה, מ"מ צ"ב בטעמא דמילתא.

ואולי, שבשעת לימוד שאין הכרח לבטא ל' הפסוק, עדיף להחמיר, ועדמש"כ אדה"ז שלא רצו להזכירו שלא לצורך, ובפרט כיון שרגיל שאומרו ללא כוונת השם (להעיר מא"א מבוטאטש ס' קפח ס"ז. וראה כה"ח סרט"ו סק"ה. שו"ת בצה"ח ח"ד סנ"ב), וגם הכוונה מבלבלת ללימוד (כדלקמן בסו"ד), משא"כ בתפלה הוא כשאר בקשות ותחינות.

בשכמ"ו שהרי בברכתו גם משבח לה', עיי"ש מה שבי' החילוק הענין זה בין ברכה שא"צ לברכה לבטלה, ודפח"ח. אבל במש"כ שם לבאר כע"ז בדעת הרמב"ם (ראה גם רמב"ם הערוך שבועות פי"ב הי"א) – הנה, בתר"י (ברכות כז, ב - בדפי הרי"ף) כ' להדיא בשם הרמב"ם לומר כן בכל ברכה שא"צ. וכ"ה בריטב"א ברכות לט, ב. נמוקי יוסף נדרים ז, ב ד"ה הזכרת. צדה לדרך מ"א כלל ג פכ"א. ולפי פשוטו, נ' שהכוונה בשו"ע אדה"ז להיפך, דרבותא אשמועינן, שאפי' במקום שצ' לחזור ולברך, ולא שהוא מצדו בירך בכוונה לבטלה, צ"ל בשכמ"ו. ומוסיף אח"כ, שכה"כ בכ"פ שמזכיר ש"ש לבטלה הכולל כל ברכה שא"צ, שאיסורה – מדרבנן עכ"פ – משום גדר הזכרת ש"ש לבטלה. ואדרבה, בהוצאת ש"ש לחוד, ראה שו"ת דברי יציב ח"א ספ"ג סק"ז. מחזקי תורה ח"א ע' רנט. ובעיקר הקושיא מה תועיל אמירת בשכמ"ו – נתחבטו בה רבים. והעלו בכמה אופנים. ואכ"מ. גם מקום לסברא, שגם במפסיק אחרי מלך העולם יש כבר מקצת שבח בידו, שהקב"ה מלך העולם, ואין תועלת כ"כ בהמשך הברכה (וכ"כ להדיא, בשי' התוס', בקובץ תשובות חת"ס ס' ס, אפי' באומר בא"י לחוד).

ועוד, שלשי' הרמב"ם (לכמה דעות. וראה בארוכה הנסמך בס' ברכת יעקב סופר ס"ו וס"ז) ברכה לבטלה דאורייתא, והזכרת השם רק באיסור עשה (ראה שו"ת רע"א הנ"ל. אלא שכמה חולקים עליו בהבנת שי' הרמב"ם. ואם נאמר שגם להרמב"ם האיסור בברכה לבטלה מחמת הוצאת ש"ש לבטלה, אין בברכה לבטלה חומרה יתירה). או"י, שכיון שבנד"ד כבר אמר התחלת הברכה, ג"ז בגדר ברכה לבטלה, אולם, ד"ז לא יכון לסברת החכמ"ש דלקמן. ועו"ל, שדוקא לדעת הרמב"ם בשכמ"ו הוא תיקון גמור, ואין שום מעליותא בסיום הברכה (ראה עינים למשפט ברכות לט, א. קובץ העו"ב תצוה תשנ"ח. ויק"פ תשנ"ח).

ובאמת, עיקר השאלה לא באופן שיש חשש מצד ברכה לבטלה, שמפורש בכגון דא בשו"ע ופוסקים, בנוכח אחרי שאמר אלקינו, שייאמר בשכמ"ו, ולא נז' שייסיים הברכה, ולא אישתייט בשום דוכתא לומר הכי. ולכא"ו ה"ט שבאמירת סיום הברכה א"י"ב שום מעלה על אמירת בשכמ"ו, שהרי היא גופא הטעם לתיקון לומר בשכמ"ו בכדי שיהא בזה דברי שבח (כה"כ במ"מ. וראה עדי"ז רמב"ם שבועות שם. ובק"ס שם יליף לה מקרא דכי שם ה' אקרא וגו'. ופסוק זה הובא לענין בשכמ"ו ברמב"ם עבודת יוה"כ פ"ב ה"ז. וראה שולחן הטהור מקאמארא סכ"ה בזר זהב סק"ג. וויש שכתבו לבאר באו"א). ואדרבה, כשמסיים בנוסח ברכה ואומרו אדעתא דברכה גרע טפי, שהרי מה"ט גם לרמב"ם (ברכות פ"ד ה"י) מועילה אמירת בשכמ"ו בטעה הלשון, כיון שא"י"ב נושא ש"ש לשוא, כנוסח ש"ש ברכה. ובסגנון אחר, שגדר ברכה שא"צ שאסור, שה"ז לשוא, וכאילו הזכיר ש"ש ללא ברכה, אבל כשאומר בשכמ"ו א"י"ב איסור. (אבל להעיר שבהל' ברכות שם ל"כ הרמב"ם כבהל' שבועות. וחקרוה בי מדרשא בכ"מ, בהבנת שי' הרמב"ם בזה. ולהעיר שבסמ"ג (ל"ת רמא) כ"יילינהו תחדא מחתא. ואכ"מ). [ומה גם להסברא (מד"ע בבי' הגר"י פערלא לרס"ג ח"ג (מילואים ס"ב – רכח, ד אילך) שאמירת בשכמ"ו מועילה להיות בגדר ברכה עצמה].

אבל עדיין מקום לחקור באופן שמברך על דבר מסויים אלא שנפטר בברכה אחרת וממילא אינו חייב בברכה (עכ"פ כשלכמה דעות פטור וסב"ל),

וזאת הברכה, מהדורת תשס"ט פכ"ה ס"ג בהערות בשם הגריש"א. שו"ת מראה דבר חרט ס"ח. ולהעיר משו"ת רב פעלים ח"ד ס"ח. ואכ"מ).

וראה גם איי הים על תשוה"ג שער תשובה (חזן) ס"ב, שר"ל ולדייק מדברי הגאונים דלא כמג"א, ושאמירת בא"י אינה התחלת ברכה, כיון שיכול לומר למדני חוקיך. אלא דמסיים דהדבר שקול. וכ"כ ביפ"ל ח"א סי' קלה סק"ז, ומסיים: וצריך ישוב. אבל ראה כה"ח סק"ו.

וכ"ה פשוט ל' הטושו"ע סר"ו ס"ג, שהוא תיקון גמור, ואי"ב סר"ג איסור (וראה בני ציון ליכטמאן שם סק"ח משה"ק על המג"א). וכל תר"י (ברכות כז, ב – בדפי הרי"ף) והרא"ש (שם פ"ו ס"כ): ולא יהא מזכיר ש"ש לבטלה. ובטושו"ע (ועד"ז בשו"ע אדה"ז סי"ג ובסברה"נ פ"ט הי"ד): ואין כאן הזכרת ש"ש לבטלה. (משא"כ בנוגע לבשכמ"ו שכתבו: על שהוציא ש"ש לבטלה. אלא שי"א אפי' בנוגע לבשכמ"ו שהוא תיקון מעליא – ראה בהנסמן אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תרז). ומש"כ הטושו"ע (ואדה"ז) שיהא "נראה

הלכה שם. ושם שמה"ט הביאו תר"י רק בשם י"א *). ועכצ"ל שסו"ס י"ב קצת לזול בהזכרת שם ה' שלא לצורך, ונראה כברכה לבטלה (ועדמש"כ אדה"ז לענין נוסח יעו"י בהרחמן). ומינה, דהה"נ כשמסיים בלשון הכתוב (אף דודאי עדיף טפי), שלא יעשה כן זולת באם צורך בדבר. אולם, מפשוטות ד' הראשונים נראה בעליל שלכו"ע ללא תיקון זה ה"ז הזכרת ש"ש לבטלה. וה"ט כיון שאמרו אדעתא דברכה ולא דאמירת פסוק, משא"כ במסיים בלישנא דקרא, ואדעתא דהכי, אף שמתחילתו כיון אדעתא דברכה, וכדלקמן].

ועכ"פ, כללא דמילתא, שה"ז תיקון גמור, אלא שאין לעשות כן ללא צורך גמור. ואת"ל כן, א"ש מש"כ המשנ"ב סי' קמ בבה"ל ס"ג ד"ה וביורן בשם השע"א ש"ד סי"ט. ועיי"ש בפתחי שערים. וראה קצוה"ש ספ"ד בבדה"ש סקי"ג. (ובמשנ"ב סי' קלט סקט"ו שאני, שכבר התחיל ואמר רובו של ברכה, ואין מקום לסוף הברכה להתחבר לתחילת הברכה (ראה חיי"א כלל ה סי"ג)). וצ"ע במשנ"ב סת"פ סק"ב. וכבר העירו ממשנ"ב סי' ח סקמ"א. וראה

ולכא' כ"מ בהקדמת תקו"ז (א, ג): לאפקא אזכרות דשמהן דקוב"ה בכונה ולחברא לון בקול דק"ש ובדבור דצלותא. וכן בהמשך: בין בק"ש בין בצלותא בין בשירות ותשבחות והודאות. ומ"ש לאח"י, בכל אזכרה דיפוק מפומי בכל אתר ובכל ממלל צריך לכוונא וכו' – יל"פ כנ"ל, רק בתפלה וכו'. [וכצ"ל במש"כ בס' היראה לרבינו יונה: ובכל פעם בהזכירו שם המיוחד]. ובלא"ה, התם מיירי מכוונות ע"ד הסוד. וראה גם בעולת תמיד שער כוונת הברכות: ויותר מזה צריך שתכוון אפי' בכל פעם שאתה מזכיר שם הוי' אפי' שאינו בברכה תכוון וכו'. ומוכח שהכוונה שלפנ"ז קאי רק בברכה, כמ"ש שם. ועד"ה הוא בפע"ח שער הברכות ספ"א. ויל"פ כן גם בשעה"כ ענין הברכות, עיי"ש.ה. וכ"ה במש"כ בבא"ח וישב ש"א ס"ג: הן בפסוקים הן בתפלה כו' – דקאי אשלפניו ולא שלפני בניו, בכונה שיע"פ סוד (והוא דלא כמשמעות העו"ת הנ"ל). וגם בזה כ' מה טוב ומה נעים להזהר". וכ"ה במש"כ שם: וכל המתפלל ולומד כו'.

וכן מש"כ בתה"לד על אתר – קאי כשאומרו בתהלים. וצ"ע בהליכות שלמה פ"ב הע' מח. וסותר מש"כ שם פ"א הע' 11. וראה שו"ת שבה"ל ח"ז סי' קח].

** אלא שבי' זה הוא להיפך ממש"כ המח"ש עהמג"א כאן, בטעמא דמילתא שנו' בשם י"א, דס"ל דלאו כ"ע מודו דמהני. והנה, במח"ש לא ביאר טעמו של דבר. ואו"ל עפ"מ"ש בסמיכת חכמים ברכות שם, שדין זה הוא עפ"ד רש"י ותוס' שם שאין לחתום ברכה"ת בלמדני חוקיך לפי שאינה ברכה כ"א בקשה, וא"כ לשי' הראשונים דגרסי לה בנוסח ברכה"ת, י"ל שאין עצה זו מועילה. וכ"כ להעיר בכוכבי יצחק ירושלמי ברכות פ"א ה"ה (ע' קעח).

ובס' המנהגים (שם) מ' משמ"כ בשו"ע אדה"ז בסרט"ו ס"ב לאיסור – מיירי בלימוד מטבע הברכות, משא"כ באזכרות שבנוסח הברכות שבש"ס (וראה גם אג"ק ח"ג ע' קלו בשינוי ה' בשו"ע אדה"ז מד' המג"א שם סק"ה. ואף דשם מיירי בשינוי לחומרא – י"ל שהוא גם לקולא. וראה גם באה"ט שם סק"ד ששינה מל' המג"א), וכדעת השאילת יעב"ץ ח"א ספ"ה. ועוד. וכהוראה בכ"מ (דרך פקודין מצוה ד בסופה. ועוד. וראה רשימת הגר"י ע"ה לנדא (מה שיספ"ר כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ע"ד ההנהגה אצל אביו כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע) בהתקשרות גל' תשמז. לקוטי סיפורים פעללאו ע' קצג. וכן מסופר מפי השמועה ע"ד מעשה רב בחורף תשי"א) בנוגע לקידוש לבנה באיחור. ודלא כמג"א שם. ברכ"י שם סק"ה. וראה הנסמן בשו"ת יבי"א ח"ג או"ח ס"ד. שם ח"ו או"ח ס"ח.

[ובמה שכתבנו ע"ד כוונת השמות בעת הלימוד – הנה, ל' הטושו"ע רס"ה: יכוון בברכות. וכ"ה בשו"ע אדה"ז שם. וראה גם רבינו בחיי אמור כד, י"ד. וכ"כ לדייק בשו"ת אול"צ ח"ב סי"ח. אבל בשו"ת אג"מ או"ח ח"ה ס"ה, דתרי מיילי נינהו פ"ל המלות שבברכות, וכוונת השמות, ועיי"ש שר"ל ולהגי' בל השו"ע. ובעט"ז שם מפורש שלא כפירושו. ולהעיר גם מהכותרת שבוטור ובשו"ע, וכן בשו"ע אדה"ז. אבל ברמזי דינים של הבי' לטור – באו"א. וידוע השק"ט ע"ד מחבר הכותרות שבשו"ע (ראה הנסמן אצלנו בבירור הלכה בענין התרת נדרים – נדפס בגל' אור ישראל תשרי תשס"א – במילואים להע' 35). ואין שיהי', גם לדבריו, אין לנו הוכחה שכצ"ל בכ"פ שמוכחי השם גם בלימודו. וכ"מ קצת באור חדש על הל' ברכות כלל כו ס"ה. וילע"ע.

ח"א או"ח ס"ד. הנסמן בשומר אמת שציגל או"ח סער"ב). וכמו"כ הוא בנוגע למצות שבדיבור, וכדמוכח גם מדין קרא וטעה שחוזר למקום שטעה. והה"נ בעניננו שמותר לתקן א"ע בתוך ברכה המחויבת לכו"ע. [וכן מוכח ממש"א שהאומר שמע שמע משתקין אותו, ועכ"פ מגונה הוא – ובפשטות, היינו גם באומר לשם חובה (ראה תוד"ה אמר פסוקא – שם לד, א) – ולכאו' לדידהו בלא"ה אסור. ועכצ"ל כנ"ל].

ולסיים בנוסח הברכה. וכ"כ בשו"ת מחנה חיים ח"ב חו"מ סנ"א ד"ה תמצית. אבל ראה הליכות שלמה תפלה פכ"ב סק"מ. ומובן גם עפ"ד החי"א לדלעל.

ועפ"ז מובן ג"כ בהשקו"ט במי שבירך על המים באמצע הסעודה, ונזכר באמצע ברכתו, אי עדיף טפי שיסיים ויאמר למדני חוקיך, או יסיים ברכתו ויסמוך על הסוברים לברך כגון דא (ראה זהב שבא (אגסי) לסי' קעד, ובהערת המג"ל שם. ועוד). וכיו"ב כמה שקו"ט עד"ז. ולהנ"ל פשוט שגם את"ל דאינו נכון לסיים למדני חוקיך – היינו לכתחילה, אבל בנדו"ז ודאי עליו לעשות כן, שה"ז תיקון גמור. ולית דין צריך בושש.

[וראה בנשמ"א שם שהק' מי התיר לדוד עצמו לומר פסוק זה, עיי"ש שכ' להוכיח מזה שברכה לבטלה היא רק איסור דרבנן. ודבריו נפלאו ממני, שהרי באומר לשם שבח ובקשה (ראה פירש"י ברכות יא, ב ד"ה ברוך: דוד כי אמרה (בתהלים קיט) לא לשם ברכה אמרה אלא בלשון בקשה), ושלא בנוסח הברכות שטבעו חכמים, וכש"כ לפני שטבעו מטבע הברכות, ודאי לית לן בה. וכ"כ בשו"ת הלק"ט ח"ב ס"א שהותר לומר בא"י למדני חוקיך, אף אם נאמר שא"צ מלכות בברכה, כיון שהוא כקורא בתורה. ובלא"ה, כצ"ל בנוגע לכל עיקר תקנת חכמים לומר ברכות (שגם ע"ז הק' בנשמ"א שם. שו"ת בית יצחק או"ח

כקורא פסוק" (ראה ס' פלאים הנ"ל) – היינו כיון שלפי האמת לא קרא בתחילתו לשם פסוק, ור"ל שכשמסיים בל' הפסוק ה"ז נראה כאילו כך כוונתו מתחילה, והדגישו פרט זה, כיון שזהו העיקר בנוגע לברכה לבטלה שלא יראה כבזיון וחילול שם הקודש. ואף אם נפרש כנ"ל שאי"ז כקורא פסוק ממש, כיון שאמר בתור ברכה – אין הכרח לחדש שאי"מ רק בדיעבד. ול' רי"ו נט"ז ח"ב: הוה ל' כקורא פסוק. ותו לא. ועד"ז באבודרהם הל' ברכות ש"א. וכ"נ מד' הפוסקים בכ"מ שסתמו בהאי ענינא, ולא פ'י שלא לסמוך ע"ז לכתחילה. וכ"מ במרכה"מ דלעיל (במילואים (ב)) דס"ל שהוא תיקון גמור.

וכן יש להוכיח מד' הריטב"א (תענית ג, ב) לסיים למדני חוקיך בשכח לומר ההזכרות שבאמצע שמו"ע, ומביא שם מחלוקת, שי"א לעשות כן אפי' במקום שאין מחזירין, ולא חשו לסרך ברכה לבטלה***.

וקצת ראי' ממה שלא הצריכו שיאמר גם בשכמל"ו לאחר שסיים למדני חוקיך, שלא יהא לבטלה, כיון שנאמר מתחילתו אדעתא דחובה (ובפרט לסברת הבגדי ישע). ובכלל – מ"ט עדיף לן סיום בלישנא דקרא מאמירת בשכמל"ו. ומ' שבכה"ג אי"ב שמץ איסור כלל. וי"ל. ולהעיר מצ"ח ברכות לט, א ד"ה בא"ד ויאמר.

ואדרבה, ראה בצמח דוד הנ"ל, שבספק ברכה יש עצה לומר בא"י למדני חוקיך

[ודוגמא לדבר: הפס"ד שאין לכלול בברכת מעי"ג פרי שספק ברכתו, שי"א שהטעם משום הפסק (ראה בהערה ד בשוה"ג הב', וכ"ה בהגהות רעק"א שם. ערוה"ש שם. וכבר כתב כן בבית דוד לר"י משאלוניקי הל' ברכות סצ"ד ד"ה ואפשר. וראה שו"ת חתן סופר ס"א. אבל ראה בברכ"י סרי"ג סק"א ד"ה ועוד יש לחלק), ומ"מ, באכל כבר כוללו – ראה ט"ז סר"ח סק"ט. וכ"פ אדה"ז בסברה"נ פ"א ס"כ].

ודחק גדול לומר שבה גופא נחלקו הדעות אם הוא בגדר תיקון גמור. ויותר נ' שנחלקו בפ'י אין מחזירין אותו, ואם אמירת למדני חוקיך היא בגדר חזרה, עיין היטב בל' הריטב"א.

*** וגם החולקים שהביא בריטב"א שם – פשוט שהוא מצד הפסק וכיו"ב, והיינו שאי"ז הפסק ממש, שהרי התירו לו לאמרו בדבר שמחזירין אותו, כיון שהוא בלשון בקשה, אלא שאינו נכון לעשות כן באמצע תפלתו. או דס"ל שהפסק מועט כזה עדיף לן בדבר שמחזירין אותו, שאם לא יסיים למדני חוקיך יהא בידו גם הפסק וגם ברכה לבטלה. ובסגנון אחר שהתירו איסור קל שלא לעבור על איסור חמור, וכמ"ש כמה מהאחרונים בזה. (אבל להעיר ממש"כ בתורת חיים סופר ס' קיד סק"ט (ועוד) לפרש בכוונת הריטב"א שאומר למדני חוקיך וגם חוזר לראש).

מילואים (ד) [שייך לשוה"ג הא' להערה ד]

בפירוש "גוערין בו" שכתב הרמ"א בטעה בקריאת התורה בנגינות וטעמים

לפי פשוטו, ר"ל שגוערין בו בשעת מעשה – ראה שו"ת תשוה"נ ח"א סי' קמז. וכן מוכח ממש"כ במקו"ח בטעמי הגערה. והכי איכא למשמע קצת מלשון תרוה"ד פסקים סי' קפא: שגערו בו קצת. וכ"מ בשו"ת בית יעקב לר"י בן שמואל מצויזמיר סע"ו, שמה שגוערין בו, אף שאין להלבין פניו (וכה"ק כמה אחרונים ולא ראו דבריו), כיון שאין בזה ביוש כ"כ כמו אם מחזירין אותו, וגוערין בו בכדי שלא יהא רגיל בפעם אחרת. ולהעיר משו"ת שבוי"ח ח"א סי"א שגוערין בו בביהכ"נ. אבל ראה שו"ת אפרקסתא דעניא ח"ב או"ח סכ"ג. וכ"כ בא"א מבוטשאטש תנינא שאין גוערין ברבים. ועיי"ש שמחלק בין טועה מחמת פשיעה ועצלות לאונס. ועיינו"ש במהדורא קמא. ולהעיר מלמען ידעו שם, שתיקן אותו אח"כ בשעת הסעודה. ויש לחלק.

(ויש לקשר להשקו"ט אצל אחרוני זמנינו, בפי' "גוערים בו" בשח בחזרת הש"צ (שו"ע או"ח סי' קכד ס"ז), שגם בזה פשוטו כמשמעו שהוא בשעת מעשה וברבים, וכמ"ש להדיא כמה מגדולי הדורות. ואכ"מ).

ולהעיר משו"ת רביד הזהב סמ"א ד"ה הנה אחרי. ואסמכתא לדבריו, מלקח טוב (פסיקתא זוטרתית) ר"פ דברים, ש"גערת חכם" היינו ששלמה לימד טעמי תורה. ובעירובין כא, ב, שלימד דעת את העם, דאגמרי' בסימני טעמים.

וראה בבא"ח ש"א וישב סט"ו לומר פסוק זה כמ"פ ביום להשלים ק' ברכות. וגם בזה לית לן בה כיון שאי"ז אדעתא דחובת ברכה ממש. וכעין אסמכתא לד"ז י"ל מד' הפמ"ג סנ"א בא"א סק"ד. ולהעיר, שכע"ז מסופר בהנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע (סה"ש תש"ד ע' 117. לקו"ד ח"ד ע' 1202). וראה שיחת כ"ד טבת הנ"ל), אבל לא לענין ק' ברכות (ועיי"ש בסה"ש בהערה). ואכן מצינו בראשונים (יחסי תנאים ואמוראים, ירושלים תשכ"ג, ע' רסז. פי' הסידור המיוחס להראב"ן. סידור ר"ש מגרמיזא) שכ' להדיא לענין מנהגם לסיים ברכה"ת בפסוק זה, שאי"ז בגדר ברכה לגבי חשבון מאה ברכות].

סי' קיב סק"ו. ועוד), שהותר להם לתקן כך כיון שגם מה"ת אין חשש רק בברכה שאי"ב צורך. (והיטב אשר דיבר והגדיר הענין במשנת אברהם עהסמ"ג (ל"ת רמא – ע' של)). ובסמיכת חכמים (שבשוה"ג הב'), שאילו ה' דוד מכוון לשם ברכה ה' אסור לנו לומר כן בשכח ואמר בא"י. אבל לפמש"כ בסדר ברכות הנ"ל מ' שאפשר לאומרו ולכוון להדיא לשם ברכה. וראה גם שו"ת כרם שלמה קאטלער (ירושלים, תרצ"ו) סי"ב ד"ה אגב (ה, ד). וראה גם חזו"א סי' קלז סק"ה.

[ולהעיר ממש"כ בשבט מישראל (תהלים קיט, יב). ועד"ז במקום דוד (דרוש 1 – קיד, א). וקדמם בשיר חדש (שוראקי) ע' מ].